

nuscriptorum omnium, ac superiorum editionum auctoritatem, in duos tractatus esse divisum, quorum alter priscum titulum *Apologiæ David* retinuit, alter accepta nova inscriptione ad enarrationes in psalmos amandatus est. Huic quoque divisioni refragatur beatus Augustinus; is enim (lib. iv, *Cont. duas epist. Pelag.*, cap. 11, et lib. ii *Cont. Jul. Pelag.*, cap. 7) testimonium ex enarratione psalmi l. petitem proferens illud non alio sub titulo quam *Apologiæ David* laudat. Non putamus etiam quempiam inveniri, cui aut inductæ ab ejusdem editionis ἐπιμεληταὶς in auctoris textum immutationes approbentur, aut verborum quibus hujus lucubrationis, quam omnino unam esse oportet, partes inter se nectebantur, facta detractio non displiceat. Quocirca e scriptorum codicum ac veterum editionum fide omnia restituimus, ut suis locis submonuimus ad calcem paginarum.

Ambrosius conciones quibus hic tractatus componitur, more suo in Ecclesia pronuntiavit post recitatum evangelium, quemadmodum aperte significant ea verba: *ut hodie lectum est* (cap. 5, num. 20), *quod homo quidam cum dives esset, abiit in regionem longinquam, etc.* (*Luc. xix*). Sed nec minus manifestum est id evenisse non ita multo post Gratiani imperatoris cædem, quando eam ille hisce vocibus lamentatur (cap. 6, num. 27): *Quam gravi, inquit, adhuc luimus vastitate, quam publico quodam totius orbis funere appetiti necem regis exsolvimus!* etc. Plane hoc modo loqui sanctus antistes non poterat nisi aut de Gratiano, aut de Valentiniano juniore, cum illis temporibus per vim nullus imperator præter hos duos juvenis fuerit exstinctus; at quæ adjuncta illic referuntur optime in violentum Gratiani interitum, minime vero in Valentiniani quadrare satis constat. Præterea hac ipsa Apologia citatur in commentariis in Evangelium secundum Lucam (in cap. 3), quæ circiter annum 385 scripta esse probabilius est, ac perinde diu ante necem Valentiniani. Colligendum itaque commentationem hanc post mensem Augustum anni 383, quo trucidatus fuit Gratianus, et ante annum 385, quo memorata commentaria lucubrata sunt, in lucem prodixisse, anno videlicet, ut vero videtur similis, 384.

Codex Thuaneus, ante mille annos, ut characteres indicant, exaratus, et alii aliquot probatæ notæ hanc eandem opellam exhibent ita inscriptam: *Tractatus S. Ambrosii de Apologia prophetæ David ad Theodosium Augustum*. Sed forte suspicetur aliquis postrema verba fuisse ab imperitis quibusdam vel audaculis superaddita, cum Theodosius Magnus quo tempore eosdem sermones habitos esse demonstravimus, non potuerit esse Mediolani, quam in urbem non nisi aliquot post annis cum de Maximo triumphasset, sese contulit, verumtamen nihil admodum vetat quominus sanctus præsul Theodosio a se aliquem e suis libris petenti hunc ipsum, licet ante annos non paucos compositum, tamen quasi maxime convenientem ob regiam personæ de qua ibidem agitur dignitatem, potissimum tribuerit: aut etiam ipsemet sponte sua eidem principi forte post factam Thessalonicensium stragem, propter quam ipsi publicam satisfactionem indixit, mittendum putaverit, ut illum in pœnitentiæ firmaret proposito. Reipsa inter plurima præclare dicta quæ legentur in hoc tractatu, nonnulla etiam observare est quæ videantur eo spectare. Hæc Ambrosius scriptioni suæ antequam illam mitteret ad imperatorem, addere potuit. Quod si ita sit, prædicare possumus hoc opus postrema auctoris cura perfectum et recognitum ad nos pervenisse.

SANCTI AMBROSII

MEDIOLANENSIS EPISCOPI

APOLOGIA PROPHETÆ DAVID

AD THEODOSIUM AUGUSTUM.

673-5 CAPUT PRIMUM.

Quare apologiam David scribere aggrediatur Ambrosius. Historia facti præmittitur. Deinde iudicandus non esse ostenditur, quem Deus justificaverit: contra vero etiam laudamus, quod in tanta potestate non plura peccaverit.

1. Apologiam prophetæ David præsentī arripuimus stybo scribere, non quod ille indigeat hoc munere, qui tantis meritis enituit, virtutibusque

effloruit; sed quia plerique gestorum ejus lecta serie, non introsipientes vim Scripturarum, vel occulta mysteriorum, mirantur quomodo tantus propheta adulterii primo, deinde homicidii contagia non declinaverit.

2. Ideo nobis studio fuit ipsam recensere historiam, quæ patuisse peccato videtur. Namque in secundo Regum legimus libro (*II Reg. xi, 2, et seq.*),

(1) Scripta forte circa an. 384.

quoniam deambulans David in domo sua regia (2), prospexerit lavantem se mulierem (nomenque illi Bethsabee), formæ egregiæ (3) et gratia et vultu decora, præstantique admodum facie, quibus illecebris delinitum potiendi ejus sumpsisse affectum. Erat autem mulier viro nupta, Uriæ (4) nomen marito, cui mandatis regiis composita est scena necis. Nam etsi nihil ad impedimentum cupiditatis, plurimum tamen ad verecundiam adulterii obstare vita ejus æstimabatur.

3. Itaque ut a planioribus exordiamur, quem Deus justificavit, ne tu dijudices. « Pro minimo mihi est, inquit Paulus, ut a vobis dijudicer, aut ab 676 humano die: sed neque me ipsum dijudico (I Cor. iv, 3). » Et adhuc erat in corpore situs, adhuc tentationi obnoxius: sed ideo se non dijudicabat, quia spiritalis a nemine dijudicatur, nisi a solo Deo. Denique subdidit: « Qui dijudicat me Dominus est. Itaque nolite ante tempus quid judicare (Ibid. 4, 5). » Sed David jam tempus implevit, et gratiam meruit, et justificatus a Christo est; quandoquidem David se dici filium ipse Dominus gratulabatur, et qui eum ita confitebantur, illuminabantur. Cur hominem Dei a præmio in judicium vocas? Judicavit jam de eo Dominus, de quo dixit ad Salomonem: « Si ambulaveris in conspectu meo, sicut ambulavit David pater tuus in sanctitate cordis et justitia, ad hoc ut faceret secundum omnia quæ mandavi ei (III Reg. ix, 4). » Hic ergo judicio dignus an præmio est, qui fecit secundum omnia mandata cœlestia, ambulans in sanctitate et justitia cordis? Ubi aliorum vitia et peccata delitescunt, ibi David virtutis et gloriæ suæ divinum accepit testimonium. Et de ejus peccato disputamus otiosi, pro cuius merito et gratia aliorum peccata revelata sunt. Nam cum offendisset Salomon, quod non custodisset mandata Domini, et regnum ejus disposuisset Deus scindere in plurimas partes, ait ad eum: « Verumtamen in diebus tuis non faciam hoc propter David patrem tuum. De manu filii tui accipiam illud. Verumtamen non totum regnum accipiam, sceptrum unum dabo ei propter David servum meum (III Reg. xi, 12, 13). » Justificante igitur Domino, quis est qui tantum diju-

(2) Rom. edit. sola, *legimus, ut audistis, quod deambulans David in solario domus suæ regis.*

(3) Edit., *formæ gratæ* (Rom. *gratia*) et *vultus decore præstanti admodum, quibus, etc.* Mss. aliquot, *formæ gratia, et vultus decore, præstantique admodum facie, quibus, etc.* Alii multo plures atque antiquiores ut in textu, nisi quod Thuan. recentior habet... *vultu decoram, etc.* Neque vero putaveris in vocibus *vultu et facie* inanem esse battologiam; cum facies non tantum pro vultu, sed etiam pro totius corporis compositione, atque exteriori conspectu sumi possit. Rursus edit. omnes, et mss. nonnulli *potiendæ ejus*; mss. alii longe plurimi, ac ævi melioris: *potiendi ejus*. Melius; sic enim Terentius in Hecyra, *ego ejus* (uxoris scilicet) *vivendi cupidus*. Videsis Fr. Sanctii Minervam lib. III, cap. 8. Denique ubi edit. Era., Gill. et Rom. cum potioribus mss. *sumpsisse affectum*; illic Am.

A dicet virum? « Quod Deus, inquit, mundavit, tu commune ne dixeris (Act. x, 15). »

4. Salvo tamen judicio cœlesti, quo etiam ipse tantum honorifices prophetam, in ejus actus moresque ingredi. Nam miraris hominem, et 677 angelis adæquandum judicas, plurimum vitæ suæ, imo a pueritia in divitiis, honoribus, imperiis demorantem, in multis tentationibus positum, semel tantum locum errori dedisse, et ei errori quo etiam angeli cœlorum (5), ut Scriptura commemorat (Gen. vi, 2), de sua virtute et gratia dejecti sunt. Sane et alter legitur error ipsius, quod numerari fecerit populum (6).

CAPUT II.

Laudatur David ab humilitate confessionis; ac tres causæ, cur sanctis peccatum obrepere utile sit, idque Deus permittat, afferuntur.

5. Unusquisque nostrum per singulas horas quam multa delinquit, et tamen unusquisque de plebe peccatum suum confitendum non putat. Ille rex (De Pœnit. dist. 3, cap. *Ille rex*) tantus ac potens ne exiguo quidem momento manere penes se delicti passus est conscientiam; sed præmatura confessione atque immenso dolore, reddidit peccatum suum Domino. Quem mihi nunc facile reperias honoratum ac divitem, qui si arguatur alicujus culpæ reus, non moleste ferat? At ille regio clarus imperio, tot divinis probatus oraculis, cum a privato homine corripere, quod graviter deliquisset, non indignatus infremuit, sed confessus ingemuit culpæ dolore. Denique Dominum dolor intimi movit affectus (Ibid., § *Denique Dominum*), ut Nathan diceret: Quoniam pœnituit te, et Dominus transtulit peccatum tuum (II Reg. xii, 13). Maturitas itaque veniæ, profundam regis fuisse pœnitentiam declaravit, quæ tanti erroris offensam traduxerit.

6. Alii homines cum a sacerdotibus corripiuntur, peccatum suum ingravant, dum negare cupiunt aut defendere; ibique eorum lapsus est major, ubi speratur correctio. Sancti autem Domini (Ibid. § *Sancti*) qui consummare pium certamen gestiunt, et currere cursum salutis, sicubi forte ut homines corruerint naturæ magis fragilitate quam peccandi

cum reliquis: *sumpsisset affectum*. Verum eos movit, quod non crederent aliter constructionem constare posse, cum tamen melius verbum *legimus* initio periodi expressum hoc loco mente suppletur.

(4) Thuan. codex vetustissimus semper atque in omnibus casibus habet *Uri*. Et certe lectionem Ambrosii esse hanc id argumento esse potest, quod infra cap. 3, num. 14, nomen mariti Bethsabee dicit idem significare ac *lumen meum*, quo modo vocem *Uri* vulgo interpretantur, cum vox *Urias* exponatur *lumen, seu ignis Domini*.

(5) De illo angelorum lapsu a nobis in lib. *De Noe et Arca* dictum reperies.

(6) Rom. edit. ista jugulaverat: *Sane et alter legitur error ipsius, quod numerari fecerit populum*; quæ nos ex omnibus mss. et ant. edit. restituimus.

libidine, acriores ad currendum resurgunt, pudoris stimulo majora reparantes certamina; ut non solum nullum attulisse æstimetur lapsus impedimentum, sed etiam velocitatis incentiva cumulasse. Ergo si currentium non solvitur cursus, cum forte aliqui ceciderint, non luctantium contentio, sed inoffensa manent certamina; quin etiam plerique post unum aut alterum lapsum, gratia majore vicerunt: quanto magis agonem pietatis ingressi non debent unius prolapsionis offensione censeri, cum beatus sit qui se potuerit reparare post lapsum; quoniam post mortem quoque resurgere munus beatorum est.

7. Alias quoque prodesse peccatum possumus comprehendere, et providentia Domini sanctis obrepsisse delicta. Propositi enim ad imitandum nobis sunt; et ideo curatum est ut et ipsi aliquando laberentur. Nam si inoffensum a vitiis inter tot lubrica hujus sæculi curriculum peregissent, dedissent nobis occasionem infirmioribus æstimandi cujusdam superioris eos naturæ ac divinæ fuisse; ut delictum recipere, et culpæ consortium habere non possent. Quæ opinio utique, ut exsortes nos illius substantiæ, ab impossibili imitatione revocaret. Præterit igitur paulisper illos **678** Dei gratia; ut nobis ad imitationem vita eorum fieret disciplina; et sicut innocentia, ita et pœnitentiæ magisterium de eorum actibus sumeremus. Ergo dum lapsus eorum lego, consortes etiam illos infirmitatis agnosco: dum credo consortes, imitandos esse præsumo.

8. Admonet etiam apostolus Paulus (*II Cor. XII, 7*) prospexisse Dominum Deum nostrum, ne vel revelationum sublimitate, vel secundo operum continuante processu, humanus etiam in sanctis extolleretur affectus, nec sibi deputarent, virtutisque attribuerent suæ, quod divina sibi operatione foret collatum. Ergo ne in tantum præjudicium ruerent, atque in perfidiæ foveam deciderent, passus est Dominus illis subintrare culpam; ut et ipsi adverterent divinis se auxiliis indigere, ducemque salutis suæ quærendum esse cognoscerent. Denique Paulus infirmitatem sibi profuisse testatur, dicente Domino roganti sibi, ut a se stimulus carnis suæ discederet: « Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate consummatur (*Ibid. 9*). » Meritoque gloriatur in infirmitatibus; sciebat enim virtutis abundantia plurimos etiam sanctos sine remedio corruisse. Quanto igitur commodius uni aut duabus reprehensionibus locum dedisse, quam traxisse in perpetuum divinitatis offensam!

CAPUT III.

Davidem eo tentationi expositum fuisse, quod athletas suos variis certaminibus exerceri, et nobis exemplo esse Deus velit: præterea ejusdem adulterium in figuram factum, adductis variis allegoriis, declaratur.

9. Quid etiam illa adjiciam quæ ex ipso usu mundi conjicere possumus, quia plerosque cum probaverimus in aliquo officio, eosdem quasi indu-

A strios atque impigros in alio munere volumus experiri? Quam multi athletæ cum isto certandi genere prævaluerint, ad aliud genus vocantur certaminis! Qui si et te Dominus Deus tuus cum aliquod specimen virtutis dederis tuæ, in alio virtutum genere vult probare? Job sanctum currentem inoffense, tentari tamen filiorum interitu, et corporis totius ulceribus passus est: ut in hoc quoque ejus virtutem probaret, si nec injuriis, nec acerbitatibus coactus devotionem sui minueret affectus. Num liquet quod etiam sanctum David fide nobilem, præstantissimum mansuetudine, manu fortem probare voluerit, quemadmodum vitium teget, lapsum emendaret; ut nos doceret quemadmodum admissum possimus operire peccatum?

B 10. Nisi forte vilis causa alicui videtur, ut propter nostram correctionem tantus erraret propheta, cum propter omnium redemptionem infirmitates nostras Christus suscepit, qui peccatum pro nobis factus est, cum peccatum non cognoverit. Et indignum æstimatur, nec verisimile creditur, quod David propter posteritatis profectum in unius lapsus opprobrium inciderit; cum ipse Dominus sit pro nobis factus opprobrium, sicut ipse ait: « Ego autem sum vermis, et non homo; opprobrium hominum, et abjectio plebis (*Psal. XXI, 7*). » Et alibi: « Et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt **679** super me (*Psal. LXVIII, 10*). » Ergo futuræ dispensationis mysterium in suis ante præmisit. Et servuli quidem conditionis suæ peccata portarunt, ideo non potuerunt etiam et ipsi exsortes esse peccati: Dominus autem onus suscepit alienum, ideo solus fuit sine consortio delictorum.

11. Ad summam, Apostolo quoque docente, cognovimus in figura gesta esse complura, quæ temporibus gesta superioribus sunt. Nam cum dixisset in deserto patres a serpentibus vulneratos non aliter potuisse sanari, nisi Moyses serpentem suspendisset æreum, quo viso, lethales illi morsus infusionesque veneni noxiæ curabantur, subjecit: « Hæc autem in figura facta sunt illis (*I Cor. X, 6*), » ad nostram correctionem. In figura æreus serpens tanquam confixus cruci; quia verus crucifigendus generi annuntiabatur humano, qui serpentis diaboli venena vacuaret, in figura maledictus, in veritate autem qui totius mundi maledicta delet. Alibi quoque, id est ad Galatas, ait: « Quia duos filios habuit Abraham, unum de ancilla, et unum de libera (*Galat. IV, 22*). » Et subdidit: « Sed is quidem qui de ancilla, secundum carnem natus est: qui autem de libera, per repromissionem; quæ sunt per allegoriam dicta (*Ibid. 23, 24*). » Quid sit per allegoriam, in sequentibus exposuit evidenter, dicens duas illas generationes, unam de ancilla, alteram de libera, duo esse Testamenta: unum quidem a monte Sina in servitutem generans, in quo monte legem Moyses accepit a Domino: alterum autem ab Jerusalem quæ est libera, quæ in Isaac filios, hoc est, in libertate, gratiæ

non litteræ servitute generavit. Servis enim pœna A decernitur, liberis confertur gratia. Nonne in typo geminæ plebis Jacob duas accepit uxores, ex quibus diversum sobolem procreavit? Cur patriarcha Judas propriæ nurus post filii sui mortem legitur expetisse concubitum (*Gen. xxxviii, 16*), quo geminorum partus est editus, nisi ut futura utroque Jesu Domini præcederet Testamento: quorum alterum in typo futuræ mortis ejus est conditum, alterum in Evangelii veritate, duos populos esse generandos, quorum posterior in crucis signo sepem omnem ac munitionem populi superioris incideret? Hic est populus manu prior, ortu posterior. Vel quia ipse Dominus Jesus natus ex tribu Juda opera sua ante præmisit, quam nobis ex Virgine nasceretur.

12. Quid de Joseph loquar, qui a fratribus appetitus, exutus patrio vestimento, in lacum missus, in servitum venditus, evidens Dominicæ Incarnationis expressit indicium? eo quod ille dilectus **680** Patri cum esset in Dei forma, non rapinam arbitraretur esse se æqualem Deo, sed ipse se exinani- ret; ut formam servi accipiens veniret, et se usque ad mortem crucis humiliaret: cujus pretio et emptus et venditus a suis fratribus genus redemit humanum. In cujus typo David minor electus ex fratribus, unctus in regnum, solus belli gravis periculo, singulari certamine universum populum liberavit, triumphavit in decem millibus; ita ut puellæ cum tympanis psallerent: «Saul triumphavit in millibus, David in decem millibus (*I Reg. xviii, 7*).» Quæ figura in illis juvenulis, nisi animarum quæ triumphalem psalmum concinunt Christo? Genuit ex se filios, unum incestum, alium parricidam; eo quod incestus et parricidalis populus affixam patibulo crucis carnem proprii violaturus esset auctoris. Denique in tertio psalmo Absalon titulus præmittitur, et passio Domini prophetatur.

13. Quid de Salomone sancto loquar, cujus

(7) Edit. Era. ac Rom., *qui vitio caruisset humano*; Am. vero et Gill. cum mss., ... *non caruisset*.... Commodè. Hic enim subintelligi videtur, *utpote*, vel simile quidpiam. Iterum sequenti sensu edit. Era., Gill. et Rom., *culpæ suasoria*; melius Am. et mss., *culpa suasoria*: quippe quæ suasit seu probavit Salomonem supra humanam conditionem non esse. Hoc autem loco videtur Ambrosius de Salomonis, quem sanctum appellare non dubitat, pœnitentia et salute nequaquam ambigere. Neque vero in ea sententia solus est; eam enim defendunt Cyrillus Hieros. Cath. II, et Hieronymus in cap. XLIII Ezech. Idem Hieron. alibi etiam refert Judæorum opinionem de pœnitentia Salomonis, quem ea de causa scripsisse libros Proverbiorum atque Ecclesiasticis arbitrantur. Alii Patres multo majori numero illum sine ulla pœnitentia defunctum, atque adeo æternæ damnationi addictum esse existimant. In his numerari potest Tertull. lib. II *Cont. Marc.* et alibi; Basil. epist. *Ad Chilon.*; Cyprian, lib. I, epist. 5, atque alii, quos inter prætermittendus non est Augustinus, qui, licet ex industria præclaros Veteris Testamenti viros defendat, de Salomone tamen ita pronuntiat: *Vehementer eum arguit sancta Scriptura atque condemnat, nihilque*

posteriora cum gravi errore non careant, vulgus tamen Judaicum ipsum existimat venisse pro Christo? Et quam multo gravis erroris offensa revocavit? Major itaque culpa plus profuit, ne supra hominem crederetur, qui vitio non caruisset humano (7). Fuit igitur in eo invidiosa sapientia, et culpa suasoria, quæ hominem comprobaret.

14. Quid igitur obstat quominus etiam Bethsabee sancto David in figura sociata fuisse credatur; ut significaretur congregatio nationum, quæ non erat Christo legitimo quodam fidei copulata connubio, quod transversariis (8) quibusdam foret vestibulis in ejus gratiam præter legis ingressura præscriptum, in qua nuda mentis sinceritas, et aperta simplicitas lavacri justificante mysterio, veri David et regis æterni mentem traduceret, lacesseret charitatem? Merito venit occultus, et qui falleret principem mundi, tanquam Uriam illum qui interpretatione dicitur lumen meum, transfigurantem se in angelum lucis. Venit, inquam, in hunc mundum, et venit occultus, tanquam adulter intravit, ut jus legitimum vindicaret.

CAPUT IV.

Davidis pœnitentia paulo fusius commendata, neminem a lapsu immunem inveniri sanctissimorum virorum inductione palam facit.

15. Distinximus allegationes (9) validas, ut arbitramur, et in figura fuisse textum hujus historiæ comprobavimus: nunc superiora repetamus, **681** et tanquam exutum spiritalibus indumentis introspeciamus errorem. Peccavit David, quod solent reges: sed pœnitentiam gessit, flevit, ingemuit, quod non solent reges. Confessus est culpam, obsecravit indulgentiam, humi stratus deploravit ærumnam, jejunavit, oravit, confessionis suæ testimonium in perpetua sæcula vulgato dolore transmisit. Quod erubescunt facere privati, rex non erubuit confiteri. Qui tenentur legibus, audent de pœnitentia ejus vel indulgentia Dei omnino commemorat. Denique non defuerunt qui mediam quamdam viam putarent ineundam, dicerentque tametsi peccato ejus nihil certius sit, nihil autem incertius ejus pœnitentia; tamen quia de ipsius salute nihil Scriptura definiat, nec nos etiam de illa quidquam definire debere.

(8) Mss. Dion., Colb., Maz., *adversariis*; alii et edit., *transversariis*. Iterum mss. Rom. et Colb., *præter legis jura prescripta*; Benig., Albin. et edit. Am. atque Era., *præter legis jura præscriptum*; Thuan. et Dion., *præter leges ingressura præscripto*. Denique alii cum edit. Gill. et Rom. ut nos superioribus. Porro mysterium in hoc adulterio extitisse agnoscit etiam in Comment. in Luc. cap. III idem Ambrosius. Utrum autem mysterii ratione peccatum tolli credendum sit; vide quæ ad cap. III libri *De Joseph patriarch.*, num. 13, adnotavimus.

(9) Edit., *allegorias*; mss., *allegationes*. Non dubium, quin intelligat allegoricas superioris capituli historias; at forte suspicetur aliquis, pro *distinximus*, legendum *distrinximus*, id est, strictim attigimus, delibavimus. Attamen *distinximus* ita explicari potest, ac si legeretur, non confuse, sed suo quamque ordine retulimus.

suum negare peccatum, dedignantur rogare indulgentiam, quam petebat qui nullis legibus tenebatur humanis. Quod peccavit, conditionis est (*De Pæn. dist. 3, cap. Ille rex, § Quod peccavit*): quod supplicavit, correctionis. Lapsus communis, sed specialis confessio. Culpam itaque incidisse, naturæ est: diluisse, virtutis (10). « Quis gloriatur, inquit, castum se habere cor (*Prov. xx, 9*)? » Nec unius dici infans mundus esse Scripturæ testimonio declaratur (*Job. xiv, 4*). »

16. Da mihi aliquem sine prolaptione delicti. Validissimus omnium Samson legitur (*Judic. xiv et seq.*), qui leonem etiam suis manibus strangulavit; sed utinam amorem suum suffocare potuisset! Messes incendit allophytorum, et ipse mulieris unius arsit igniculo. Jephthe victor ab hoste remeavit: sed vexilla referens triumphalia, suo victus est sacramento, ut pietatem occurrentis filiae parricidio remunerandam putaret. Primum omnium quid opus fuit tam facile jurare, et incerta vovere pro certis, quorum nesciret eventum? Deinde ad quid sacramenta tristia Domino Deo reddit; ut cruentis solvat sua vota funeribus?

17. Nec de sacerdotibus silendum arbitror, ne nostra videar dissimulare delicta. Aaron ipse summus sacerdos (quo duce pariter ac Moyse, Rubrum pedes mare transivit populus Hebræorum) rogatus a plebe ut deos sibi faceret quos adorarent, aurum poposcit, in ignem misit, et caput vituli figuratum est, cui sunt oblata sacrificia. Quo indicio claruit auri cupiditatem materiam esse perfidiæ, et avaritiæ studio sacrilegia solere generari. Iterum tantus sacerdos locum incidit offensionis cum sorore sua Maria. Nam dum fratri uterque obtrectat quod alienigenam accepisset uxorem, illico Maria contagio (10*) maculosæ carnis effloruit.

« 18. Quo loci evidentis fuit figura mysterii, quod sacerdotalis ille populus patrum fraterno populo posterioribus temporibus derogaret, Æthiopissæ illius nesciens sacramentum. Nam si cognovisset, non reprehendisset, quod cum veteri mysterio conveniret. Itaque cum Judæus eum qui ex gentibus credidit, dicit esse communem (11), et vult a lege secernere, lepram habet, quam non poterit evadere, nisi spiritalis ei legis agnitio ad veniam fuerit suffragata.

19. Ergo et David qui sciret hominem se esse natum lapsui, veniam postulavit: Domini autem non desperavit misericordiam.

(10) Edit. vet. cum paucis mss., *delesse virtutis*; Rom. cum reliquis, *diluisse virtutis*.

(10*) Id est, lepra.

(11) *Communem*, hoc loco interpretare impurum et pollutum, ut ea vox sumitur Actuum cap. x, vers. 14, et alibi.

(12) *Rationabilis hebdomadis*, id est spiritalis ac mysticæ, sive, ut sanctus doctor frequenter loquitur, *intelligibilis hebdomadis*, Veteris scilicet Testa-

682 CAPUT V.

Parabola quam Davidi proposuit Nathan, exponitur; et Christo, susceptæque ab eo carni humanæ accommodatur.

20. Nec parabola videtur a mysterio discrepare. Quis enim dives, nisi Dominus noster Jesus, qui de se ait, ut hodie lectum est, quod: homo quidam cum dives esset, abiit in regionem longinquam accipere regnum et reverti (*Luc. xiv, 12*). » Et vere dives erat majestatis suæ opibus, et divinitatis propriæ plenitudine, cui Angeli et Archangeli, Virtutes et Potestates et Principatus, Throni et Dominationes, Cherubim et Seraphim indefesso obsequio serviebant. Sed tamen cum dives esset, reliquit nonaginta novem in montibus oves, et unam ovem quæ lassa remanserat, requisivit. Hanc princeps istius mundi, contemplatione illius divitis egenus et pauper, quasi filiam alimentis propriis nutrebat. Merito itaque defecerat, cui substantia erat cibus sæculi. Erraverat hæc ovis in Adam, insidiis sollicitata serpentis.

21. Et non mala ovis, quæ erat Verbi plena, utpote rationabilis hebdomadis (12) filia, et sancti munus auctoris; tamen non pretiosis aliquibus, sed vilibus pauperis diu opibus alabatur. Denique « de pane ejus, inquit, manducabat, et de calice ejus bibebat, et in sinu ejus dormiebat (*I Reg. xii, 3*). » Non bona esca Æthiopum, noxius calix aureus Babylonis, qui gentes inebriat: non utilis somnus est dormientibus, malo vigilare. Denique turbati sunt omnes insipientes corde, obdormierunt somnum suum, et nihil invenerunt. Hospitii igitur gratia, quia suscepit hospitem, ut ei epulas exhiberet, illam pauperis ovem abstulit. De suis enim vel gregibus vel armentis si quod animal immolaret, nobis prodesse non poterat, quos nisi immolasset, non redemisset.

22. Infirmities igitur nostræ fragilitatis in sua carne hospitali quodam suscepit affectu, cujus levandæ causa vel potius reficiendæ, carnem suam salutari illi obtulit passioni, ut et cibum nobis vitæ præberet æternæ. Et bene *agnam* dixit Scriptura (*Ibid.*), quia erat Virginis partus. Bene dignus morte pronuntiatur dives iste iudicio prophetico; quia et Caiphas prophetavit dicens: « Expediit unum hominem mori pro populo (*Joan. xi, 50*). » Solus autem Dominus Jesus tali dignus electus est morte, qua tolleretur peccatum mundi. Pulchra quoque addidit: « *Agnam restituet* (*I Reg. xii, 6*); » quia carnem propriam resuscitavit, carnem illam virginalis integritatis reddidit. Nec illud otiosum

menti. Nam per hebdomadam antiquum fœdus designari cum alibi significat, tum epist. *ad Horont.* ubi legas: *Hebdomas Veteris Testamenti est: octava Novi*, etc. Hic ergo totius loci sensus est: Natura humana etsi in Adamo lapsa fuerit, non tamen mala est, quippe quæ creata sit in Veteri Testamento, sub quo et prædictiones promissionesque incarnandi Verbi accepit, unde etiam dicitur *Verbi plena*.

quod ait: « In quadruplum restituat (*Ibid.*) » Quadruplatur enim resurrectio mortuorum, sicut docet Apostolus dicens: « Seminatur in corruptione, surgit in incorruptione; seminatur in ignobilitate, surgit in gloria; seminatur in infirmitate, surgit in virtute seminatur corpus animale, surgit corpus spiritale (*I Cor.* xv, 42-44). » Restituet plane in quadruplum agnam etiam illo modo quo potest jam homo dicere: « Si cui aliquid abstuli, reddo quadruplum (*Luc.* xix, 8). » **683** Convenienter etiam illud adjecit: « Quia non pepercit (*II Reg.* xii, 6); » non enim pepercit sibi Christus, ut omnibus subveniret.

23. Ideoque dictum est a Domino Jesu Christo ad servum suum David, ut mysterium declararet: « Quoniam tu hoc fecisti in occulto, et ego faciam hoc verbum coram omni Israel, et in conspectu solis hujus (*II Reg.* xii, 12). » Et primo quidem nesciens sacramentum, commotus est David indignatione, sed non erravit affectu. Postea vero ubi cognovit mysterium magnum, magnum enim sacramentum Christi et Ecclesiæ, videns remissionem futuram omnium peccatorum, prævidens fulgorem gratiæ per lavacrum regenerationis, et infusionem Spiritus sancti, ait securus veniæ: « Peccavi Domino (*Ibid.* 13); » ut et ipse in eorum veniret consortium, quibus culpæ remissio proveniret. Advertis quemadmodum peccatum proprium deploraverit? Quis igitur miretur ei esse dimissum?

CAPUT VI.

Bonos et malos hoc inter se differre, quod illos peccata sequantur, hos præcedant; et quibus operibus David peccatum suum texerit.

24. Nunc consideremus opera ejus quibus potuit tegere peccatum. Etenim quia non potest sine peccato esse humana fragilitas, cavendum ne plura peccata sint, quam opera virtutum. Quod magna vi sapientiæ suæ sanctus Paulus expressit dicens: « Quorumdam hominum peccata manifesta sunt præcedentia ad judicium, quosdam autem et subsequuntur (*I Tim.* v, 24), » hoc est, non invenitur quisquam illibatus a culpa; habet quis bona merita, habet et vitia atque peccata. Omnia itaque nostra quasi in trutina ponderantur: si bonis igitur factis peccata præponderant, præcedunt ad judicium; vergunt enim peccata quasi in profundum, vergunt quæ manifesta sunt vel pondere atque acerbitate vel multitudine. « Quosdam autem, inquit, et subsequuntur, » hoc est, eos qui se egerint sobrie, sed fragilitate conditionis dederint aliquando etiam errori locum, bona facta præcedunt, mala sequuntur. Hi honestiores, sed tamen homines lapsi levioribus vitiis et erratis. Ergo justos sequuntur peccata, non præeunt; injustos præcedunt. Præponderant peccata quæ vergunt; sequuntur autem si quæ recte facta sunt, quasi quodam præjudicio peccatorum præeuntium prægravata.

(13). Ita edit. Gill: ac Rom. cum multo maxima parte mss. Edit. vero Am. atque Era., separatus a

A Similiter et facta bona manifesta sunt. Lucent enim opere virtutum, et splendore meritorum; et quæ aliter se habent, abscondi non possunt. Ergo talia non teguntur, non obumbrat ea charitas quæ operit multitudinem peccatorum, non operit bonorum operum gratia, non abscondit virtutum multitudo, sed quasi nuda et intacta produntur. Non enim est in iis qui dicat: « Sub umbra alarum tuarum protege me (*Psal.* xvi, 8). » Crux enim Domini omnes abolet atque abscondit errores.

25. Quis igitur magis operuit et texit quam sanctus David, qui et alibi ait: *Et in umbra alarum tuarum speravi, donec transeat iniquitas* (*Psal.* lvi, 21); et sic dilexit Dominum, ut nimia charitate peccatum omne tegeter atque absconderet. Etenim si sanctus **684** apostolus Petrus lapsum suum confessione charitatis abolevit, et ille interrogatus a Domino dicente ei tertio: « Simon Joannis, amas me (*Joan.* xxi, 16), ut quem tertio negaverat, tertio fateretur, atque ita trino quodam dilectionis velamine lapsum trinæ negationis absconderet: si quia semel Petrus flevit, veniam reportavit, quanto magis David, qui lavabat per singulas noctes lectum suum, et lacrymis stratum suum rigabat; cui erant lacrymæ suæ panis die ac nocte, qui cinerem tanquam panem manducabat, et potum suum cum fletu miscebat? Etenim si ejus qui conversus ingemuerit, miseretur Jesus si; Petrum aspexit et ille flevit: quanto magis qui diu flevit, a conspectu Domini non recessit? Negavit Petrus, et non flevit, quia non respexerat Jesus, negavit secundo, et non flevit, quia non respexerat Dominus; negavit tertio, respexit Jesus, et statim flevit, et flevit amarissime. Ideo David qui semper flebat, dicebat: « Oculi mei semper ad Dominum (*Psal.* xxiv, 15). » Qui semper videbatur a Christo, dicebat: « Per exitus aquarum descendentur oculi mei (*Psal.* cxxviii, 136). »

26. Sed jam etiam facta ejus consideremus. Quis non tantarum laude virtutum unius criminis obumbraret invidiam? Divino electus examine, statim probavit indignum se tanto non esse judicio. Processit in prælium, et trepidantibus cæteris, solus allophylum Goliath verborum jactantia, et immani corporis mole terribilem, concurrente simul fide ac virtute, prostravit. Unius fortitudo facta est universorum victoria. Conferatur, si placet, privatum crimen, et triumphus omnium: mors unius et tantorum quos liberavit a morte, vita populorum.

27. Veniamus ad alia. Insidias patiebatur a rege, vitam ejus quærebat extinguere, sed dispositione divina in ejus rex potestatem traditus, cum totus pateret ad vulnus, ferituris sociis David sanctus occurrit (13), et a corpore perituri vulnus lethale retorsit dicens: Nolite tangere Christum Domini (*I Reg.* xxiv, 7). Quin etiam inimici illius ultus est mortem, flebiliter satis deploravit interitum, et debitum sibi imperium diu distulit, quod sciebat Deo auctore sociis David sanctus occurrit. » Mss. aliquot, « separatus sociis David sancto occurrit. »

deberi. Quo solo docuit omnes homines ad non præripiendum regnum, etiamsi debeatur: sed expectandum ut suo tempore deferatur. Utinam hunc virum imitati essent posteri, non tantas bellorum pertulisse acerbitates! Arguis quod unum occiderit, non consideras quod docuerit quemadmodum pax orbi Romano perpetua servaretur. Quam gravi adhuc luimus vastitate, quam publico quodam totius orbis funere appetiti necem regis exsolvimus (14)? Heu dira supplicia! Inde adhuc nobis barbarus hostia insultat, dum parata adversum se in nos arma vertuntur. Sic vires ceciderunt publicæ, sic Romana virtus suis motibus fracta consenuit, dum publico rapitur parricidio, quod paternæ sollicitudinis religione suscipitur. Idque eo usque præcavit, ut cum Adoniam filium regnum sibi usurpare comperisset, et serere conventus, non eum qui præripere gestiebat, sed eum qui expectaret, eligeret.

685 28. Saltabat ante arcam Domini potentissimus regum, et cum a propria reprehenderetur uxore, quod denudatus esset ante faciem puellarum, respondit: « Coram Domino nudabor adhuc, et ero nugax ante oculos tuos, ut honorificetur, inquit, Dominus, qui me pro patre tuo ascivit in regnum (*II Reg. vi, 21, 22*) » docens contuitum regalis potentie non habendum, ubi religioni exhibetur obsequium. Honestum est enim (15) pro religione facere etsi id incongruum potestati sit.

29. Specta aliud memorabile. Parricida filius regum patrium violenter invaserat, cedebat primo pater ejus furori, et locum prælii declinabat; ut vel sic impius a furore respisceret. Bello quoque interesse noluit, rogavit ad prælium profecturos ut parcerent filio. Securus erat de victoria, qui rogabat ut parcerent: nec pietatis alienus, qui perire debere etiam impium filium non putabat. Flevit, et magno luctu deploravit exitum parricide dicens: « Filius meus Abessalon, quis dabit mihi mortem pro te » filius meus Abessalon (*II Reg. xviii, 33*)? » Vindicandum putabat eum qui pro paternæ vindicta pietatis occiderat.

30. Quam vero injuriæ patiens et doloris! Cedebat, ut dixi, filii sui Abessalon furori, vallatus dextra lævaque validis bellatoribus. Maledicebat ei vir cui nomen Semei, cruentum appellans, et virum sanguinis, dignoque iudicio Domini dejectum esse de regno: sed ne talibus quidem movebatur conviciis; movebantur autem comites ejus. Denique unus ex sociis (Abessa nomen viro) minitatus est quod injuriæ pretium caput auferret: sed rex conversus ad Abessa: « Quid mihi, ait, et tibi est, fili Sarviæ? Ideo maledicit mihi, quoniam Dominus dixit illi, ut maledicat (*II Reg. xvi, 10*). » Quam moraliter docuit quod injuriarum vel periculorum nostrorum

(14) Videlicet Gratiani imperatoris, ut diximus in Admonit, ad hunc librum.

(15) «Honestum est enim,» et quæ sequuntur usque ad verbum *Specta*, etc., in Rom. edit. ablata fuerant;

(16) Mss. septem, «quod patitur. Nos minora

A tempora, tentationum certamina, et examina probationum sint: et ideo non sine divino ea irrogari solere iudicio? Exercetur bonus athleta conviciis, exercetur laboribus et periculis, ut dignus sit cui deferatur corona justitiæ: et ideo ferenda patienter sunt quæ putantur adversa. Denique et alibi id te docet Scriptura divina, dicente justo: « Si bona accepimus de manu Domini, quæ mala sunt cur non sustineamus (*Job. ii, 10*)? »

31. Et addidit sanctus Propheta dicens: « Ecce filius meus qui exivit de ventre meo, quærit animam meam. Si autem Jemineus maledicit mihi, dimitte illum ut maledicat, quoniam dixit illi Dominus, ut videat humilitatem meam, et retribuet mihi Dominus pro maledicto hoc (*II Reg. xvi, 11, 12*). » O altitudo prudentiæ! o insigne patientiæ! o devorandæ contumeliæ grande inventum! Moveris, inquit, Abessa quod mihi maledicat extraneus, quem parricidio petit filius; Dominus dixit tibi ut maledicat mihi. Sed non est maledicus Dominus, nec delectatur contumeliis.

32. Vide quam singula diligenter custodiat. Non accusat Dominum quasi auctorem injuriæ, sed magis laudat quod patitur (16) nos minora perpeti, ut majorum veniam peccatorum adipiscamur. Ecce verborum contumelia parricidii levavit ærumnam, absolvit procacem, cujus maledicta plus prosint, quæ divina remuneratione donantur. **686** Quis secum talem non compenset injuriam, ut quem homo læsit, eum Deus meliorum retributione soletur?

CAPUT VIII.

C *De pugnis David contra gigantes, et aquæ Bethleemici lacus libatione; ex quibus aliisque præclare factis concluditur suum ab eo peccatum tectum fuisse: præsertim cum illud non cruento affectu patriverit, et postea se Deo, quam hominibus maluerit committere, necnon crimen sibi dimissum ipse docuerit.*

33. Alia quoque ejus gesta consideremus. Pugnavit adversus progeniem gigantum, quando unus ex illis versantem in prælio regem pene percusserat, quos ausus tamen adversus exceptæ pretio mortis exsolvit.

34. Hoc quoque percepto victæ gentis ferocis triumpho, iterum in valle Titanum bellum immane suscepit, non minus adversus hostem, quam adversus naturam. Sitiens enim cum versaretur in bello, quod biberet non habebat: « Quis mihi potum, inquit, dabit de lacu qui est in Bethleem ad portas (*II Reg. xxiii, 15*)? » Erat autem inter lacum et sanctum David interfusus hostis, et media hostilium septa castrorum. Præciderunt tres viri multitudinem adversariorum, et impleverunt aquam de lacu qui erat Bethleem, et obtulerunt regi bibendam: sed rex noluit bibere, et profudit illam Domino (17). Dignum etenim tanto munere fuit ut quæ erat vividæ virtutis insigne, fieret pietatis sacrificium. Dixitque dignam propheti perpeti nolumus, ut majorum, etc. » Reliqui vero, lique potiores, cum edit. omnibus nobiscum faciunt.

(17) Rom. edit. « et libavit illam Domino. » Ita etiam infra.

co spiritu sententiam : Non contingat mihi hoc facere; ne sanguinem virorum qui abierunt ex animis illorum, bibam (*Ibid.* 17). Vicit ergo naturam ut sitiens non biberet, et exemplum de se præbuit, quo omnis exercitus tolerare sitim disceret. Exercuit etiam subditos ad virtutis officium, ut etiam per pericula regali imperio voluntarii milites obtemperarent. Quod autem noluit bibere, declaravit probandum militum se imperasse gratia, non sitis victum necessitate : prospexisse etiam ne cui regum bibendi usus alienis periculis quæretur. Postremo piæ vulnus conscientiæ deprecatur, eo quod aqua tot virorum quæsitæ sanguine, suavitatem bibendi habere non posset, quæ propositæ mortis horrore constaret.

35. Quod si altius velis spectare, et introspicere mysterium, sitiebat David non quam de lacu qui est in Bethleem, sed oriundum ex Virgine Christum in spiritu prævidebat. Volebat ergo bibere non aquam fluminis, sed potum gratiæ spiritualis, hoc est, non aquarum sitiebat elementum, sed sanguinem Christi. Denique non bibit oblatam aquam, sed Domino fudit; significans sitire se Christi sacrificium, non naturæ fluentum : illud sacrificium in quo esset remissio peccatorum, illum sitire se fontem æternum non qui periculis quæreretur alienis, sed pericula aliena depelleret.

36. Tot igitur operibus tam mirandis unius sanguinem tectum non credimus? Merito vox sanguinis Abel justi clamabat ad Dominum, quia nullus Cain impius bonis operibus tegebatur, quia **687** parricidalis erat, quia non confitebatur flagitium, sed negabat. David vero occiderat quidem virum minime reum; sed occiderat non studio crudelitatis impulsus, sed ut obumbraret pudorem, tegeret verecundiam concupiscentiæ (18). Non audeo dicere quod vi criminis fuerit oppressus (neque enim oppressus est, qui scivit quemadmodum a ruina illa peccati se posset levare), dico tamen quod vi tentationis inflexus sit. Dixerat enim supra : « Proba me, Domine, et tenta me: ure renes meos et cor meum (*Psal.* xxv, 2). » Et alibi : « Ego autem dixi in mea abundantia, non movebor in æternum (*Psal.* xxix, 7). » Et : « Igne me examinasti, et non est inventa in me iniquitas (*Psal.* xvi, 3). » Voluit eum subjacere Dominus tentationi, ne supra hominem sibi aliquid arrogaret; nam virtus in infirmitate consummatur. Neque enim cruento facit affectu : nihil minus sancto Prophetæ ascribi potest, qui etiam vita decedens suprema voce convenit Salomonem filium : ut innocentem sanguinem a se tolleret, quem fuderat dux ejus exercitus Joab, quando Abenner, cum de incunda societate tractaret, dux

(18) Rom. edit., *verecundiam conscientiæ*; commodius aliæ ac mss., *verecundiam concupiscentiæ*.

(19) Remig. codex, *et post feretrum ejus ambulans*; reliqui atque omnes edit., *et post luctum*, etc.; id est, funebrem ejus pompam prosequens. Etenim luctus hoc loco non aliud significat, quam in Actis apostolorum *planctus*; quod dicitur

licet adversarii agminis insidiis appetitus occubuit; quem flevit, et post luctum ejus ambulans (19), depositis infulis potestatis, exsequiarum justa curavit. Quo facto docuit etiam adversariis fidem promissam esse servandam, honorandam quoque et in hoste virtutem. Nonne tam miti suæ hæreditate pietatis, etiam hujus nævum deterisit erroris?

37. Quam præclarum autem, quod tribus oblati sibi conditionibus quam vellet eligeret, quando numerato populo contraxit offensam, cum propositum esset utrum triennio famem super terram fieri vellet, aut tribus mensibus fugere a facie inimicorum suorum persequentium se, aut triduo fieri mortem in terra; tertium elegit, quod Domini se mallet, quam hominum, committere potestati! Dominus enim cito miseratus ignosceret. Itaque sic ait : « Angustiæ sunt mihi valde in his tribus: sed magis incidam in manus Domini (quoniam magna est misericordia ejus valde), quam in manus hominum incidam (*II Reg.* xxiv, 14). » Hac humilitate, prudentia, mansuetudine fecit, ut verbis Scripturæ utar, habere Dominum propriæ commotionis pœnitentiam. Denique sic scriptum est : « Quia pœnitentiam habuit Dominus super malitiam (*Jerem.* xxxi, 19). »

38. Quam vero illud etiam admirabile (*De Pœnit.* dist. 5, cap. *Illud vero*), quod angelo ferienti plebem se obtulit dicens: Grex iste quid fecit? Fiat manus tua in me, et in domum patris mei (*II Reg.* xxiv, 17). » Quod facto statim dignus sacrificio iudicatus est, qui absolute æstimabatur indignus. Nec mirum si tali sua oblatione pro populo, peccati sui adeptus est veniam, cum Moyses offerendo se Domino pro plebis errore, etiam plebis peccata deleverit.

39. Textit igitur peccata sua, an non? Sed quis hoc neget, cum ipse docuerit Propheta, quod remittantur iniquitates, tegantur peccata, non imputentur a Domino? Peccatum remissum sibi **688** ipse docuit, sicut scriptum est : « Delictum meum agnosco, et injustitiam meam non operui. Dixi, Pronuntiabo adversum me injustitiam meam Domino, et tu dimisisti impietatem cordis mei (*Psal.* xxxi, 5). » Si dixit, « Pronuntiabo, » et veniam merui. antequam pronuntiaret: quanto magis ubi de se pronuntiavit dicens: « Iniquitatem meam ego agnosco (*Psal.* l, 5), » remissum est ei omne peccatum? Licet specialiter de hoc Nathan propheta responderit: « Et Dominus traduxit peccatum tuum (*II Reg.* xii, 13). »

40. Ergo et remissionem meruit iniquitatis, et textit charitate atque operuit peccata sua, et textit operibus bonis. Nec imputatum est ei peccatum, quia non fuit in eo dolus malitiæ, sed lapsus er-

elatus Stephanus protomartyr. Iterum, ubi cunctæ edit. et mss. longe plurimi, *exsequiarum juxta curavit*, habent ms. Benig., *exsequiarum juxta: curavit*, habet ms. Benig., *exequiarum busta*; Albin., *lustra*; Cœn., *excubias curavit*. Sed retinenda vox *juxta* quæ pro inferiis, seu exsequiarum cæremoniis, passim ab auctoribus usurpatur.

roris. Deinde quia non fuit improbitatis æstus, sed umbra mysterii. Et tamen confessus est delictum suum, agnovit iniquitatem, vidit lavacrum, et vidit, et credidit. Dilexit multum, ut nimia charitate tegere quemvis posset errorem.

CAPUT VIII.

Cur psalmus L aliis quibusdam in res anteriores compositis præmissus; et quæ mysteria in quinquagesimo numero comprehensa? Quando Davidis exemplum agendam penitentiam doceat; quamve multipliter mundetur quis ab iniquitate.

41. Sed jam se ipse defendat (20), nam quinquagesimum psalmum ad eam scripsit historiam. Et cum priorum gestorum suorum historiam subjecerit, ut de prodicione Doech Syri, cujus est titulus in psalmo quinquagesimo primo, et Zyphæorum, quæ comprehendi titulo videtur psalmi quinquagesimi tertii: istam quæ posterior est, præmisit historiam, cum Doech ante prodiderit, vel Zyphæi, quam regnum David propheta susciperet. Quandoquidem regem Saul fugiens, adhuc per diversa secreta (21) exsul errabat; Bethsabec autem cum jam regnaret, accepit.

42. Cur ergo secundum gestorum ordinem psalmorum quoque ordo non quadrat? Quia non tam ordinem ordinis, quam mysterium gestis voluit convenire: ideoque numero remissionis aptare huic voluit historiæ. Quinquagesimus enim numerus remissionis est numerus, sicut in Evangelio Dominus ipse nos docuit dicens: « Duo debitores erant cuidam feneratori; unus debebat denarios quingentos, alius quinquaginta: non habentibus illis unde redderent, donavit utrisque. Quis ergo eum plus diligit (*Luc. vii, 41, 42*)? » Et in lege habes (*Levit. xxv, 40-47*), « quia jubilæus dicitur numerus quinquaginta annorum recursus, celebrabilis admodum, quo debita vacuantur, confirmantur Hebræorum libertates, possessionum refusiones. Hunc numerum læti celebramus post Domini passionem, remisso culpæ totius debito, chigrapho quoque vacuato, ab omni nexu liberi: et suscipimus advenientem in nos gratiam Spiritus sancti die Pentecostes: vacant jejunia (22), laus dicitur Deo, alleluia cantatur. Denique (36, quæst. 2, cap. *Denique*) et 689 puellæ pater illius quæ per vim comecubitus nulli desponsata pertulerit quinquaginta didrachmata argentea accipiet: ipsa autem in conjugio permanebit (*Deut. xxii, 29*). » Hoc ergo numero etiam vitia vertuntur in gratiam. Magnus igitur psalmus, quo docemur quemadmodum agenda penitentia sit.

(20) Omissis primis duabus capitulis hujusce lineis, quidquid ab his verbis, *cum priorum gestorum*, usque ad finem tractatus sequitur, in classem enarrationum in psalmos rejecerat Rom. editio.

(21) Rom. edit. sola, *per diversa deserta*.

(22) Edit. Am., Gill. ac Rom. cum paucis mss., *vacant jejuniis*. Era. et plures mss., *vacant jejunia*. Quo loco observare licet veterem Ecclesiæ ritum non jejunandi hisce totis quinquaginta diebus

43. « Miserere, inquit, mei, Domine, secundum maguam misericordiam tuam. Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. In multum lava me ab injustitia mea, et a delicto meo munda me. Quoniam iniquitatem meam ego agnosco: et delictum meum contra me est semper. Tibi soli peccavi, et malum coram te feci: ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris. Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in delectis peperit me mater mea (*Psal. i, 3-7*). » Quis nostrum etiamsi confiteatur delictum suum, non perstringendum potius, quam repetendum putet? Quis secundo repetat, aut tertio? Vide quot versibus tantus Propheta peccatum suum resonet, quam nullus versus sine confessione delecti sit. Congessit omnia simul, iniquitates suas et injustitiam personando, jungens delicta peccatis: atque ea sæpe repetendo, merito magnam misericordiam poscit: nec solum magnam misericordiam, sed etiam multitudinem miserationum (23). Quod ergo peccatum talis non diluat deploratio, quam culpam precatio hujusmodi non emundet? Ille pro uno peccato miserationum multitudinem deprecatur: nos pro pluribus peccatis vix semel ejus misericordiam credimus obsecrandam. Deinde legimus quia in virtute sua magna, et brachio suo excelso populum suum de terra Egypti liberavit (*Psal. xxxv, 11, 12*), quando traduxit eum per mare Rubrum, in quo fuit figura baptismatis. Si ergo virtus magna in figura fuit sacramentorum, quanto magis in veritate eorum magna misericordia est? Recte quoque illic poscitur miserationum multitudo, ubi multitudo peccantium est.

44. « In multum lava me ab injustitia mea, et delicto meo munda me (*Psal. l, 4*). » Non tam sæpius quam plenius lavari petit, ut conceptam sordem possit eluere. Noverat secundum legem (*Levit. xi et xii*) pleraque mundandi esse subsidia, sed nullum plenum atque perfectum. Ad illud ergo perfectum tota intentione festinat, quo justitia omnis impletur, quod est baptismatis sacramentum sicut ipse docet Dominus Jesus. Nam cum venisset ad Joannem, ait Baptista: « Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me (*Matth. iii, 14*)! » Respondit Dominus: « Sine modo: sic enim decet nos implere omnem justitiam (*Ibid. 15*). » Sed posteaquam baptizatus est Christus, et Spiritus sanctus super eum tanquam columba descendit, et Pater Filium signavit e cælo, justitia omnis impleta est. Ideo Propheta dicit: « In multum

qui inter festa Paschatis ac Pentecostes intercedunt; crebrius vero canticum Domini *Alleluia* per idem tempus in officio divino concinendi. Sed de his plenius lib. viii Comment. in Evang. Lucæ, ad cap. 17.

(23) Mss. Corb., sed secunda manu, Alb., Ebr. et Vinc., *repetendo*. Merito non solum magnam misericordiam; sed etiam multitudinem promeruit miserationum.

lava me ab injustitia mea. » Grandis enim squalor et macula non exiguo, sed multo aufertur lavaero.

690 43. Quod si quis aliter accipere vult, potest ita suum formare intellectum : mundat sermo divinus, mundat nostra confessio : ille dum auditur, ista dum promitur ; mundat bona cogitatio, mundat honesta operatio, bonæ quoque usus conversationis. His mundatus unusquisque facilius haurit, et tanquam in se rapit splendorem gratiæ spiritualis. Denique non una infusione velleris statim pretiosus succus irradiat, sed primum succo ignobili vellus inficitur ; deinde aliis atque aliis succis naturalis ejus species frequenter eluitur, et diverso sæpius colore mutatur : ac sic postea velut plenioris lavacri adhibetur infectio, ut purpuræ verior atque perfectior fulgor irrutilet. Sicut igitur muricum plurimorum in purpuræ infectione, ita in lavacro regenerationis miserationum est multitudo cælestium, ut iniquitas deleatur. Itaque qui in multum lavatur, ab injustitia mundatur et a delicto, et peccandi quamdam inolitam studiis ac moribus deponit habitudinem, et obliviscitur qualitatem. Et bene lavatur ab injustitia vel iniquitate, quæ major est : mundaret a delicto quod minus est.

CAPUT IX.

Paucos cum David peccata sua agnoscere, imo plures de illis gloriari ; sapientem delicti sui nunquam deponere memoriam : et quanta sit conscientiæ vis. Inter peccatum et iniquitatem discrimen esse ; quove pacto illa baptismate ac pœnitentia churitati conjuncta deleantur.

46. Ideoque addidit : « Quoniam iniquitatem meam ego agnosco ; et delictum meum contra me est semper (*Psal. L, 5*). » Non mediocre est, ut agnoscat unusquisque peccatum suum. Ideoque et supra ait : « Lapsus quis intelliget (*Psal. XVIII, 43*) ? » id est, quis est tantus ut intelligat ? Quomodo illud : « Quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis ascendet in montem Domini (*Psal. XIV, 1*) ? » Non utique nullus, sed rarus. Qui enim potest agnoscere, potest declinare, potest quid sequatur eligere. Plerique in suis lapsibus gloriantur, et putant ea laudi esse quæ crimini sunt. Si alienum coinquinavit thorum, et pudicæ feminæ expugnavit affectum, si viduæ propositum aliqua fraude mutavit : alius nece hominis, latrocinii insidiis, et rapto vivere putat esse virtutis : nonnulli circumvenire ac fallere arbitrantur esse sa-

(24) Eorum qui in curuli certamine equos agitabant posita in hoc erat industria, ut ferventi equorum cursu tam perite flecterent currum, ut ejus modiolus proxime quidem ad metam accederet, minime tamen eam tangeret. Non enim impune illi erat, qui in eadem impigisset. Siquidem contingebat non raro, ut frangeretur currus, eliderentur equi, atque etiam interdum auriga misere dilaceraretur. Pseudo-Orestæ in ejusmodi certamine laniati casum elegantissime describit Sophocles in *Electra*. Hinc etiam Homerus, *Iliad. ψ*, Nestorem inducit filio currum agitaturum caute præcipientem qua ratione equos ab eo regi oporteat, ut ad præmium perveniat inoffensus. Inter cætera autem ita

picntiæ. Ex his nullus potest dicere : « Quoniam iniquitatem meam ego agnosco : » sed ille qui potest dolere quod fecerit, condemnare quod deliquerit, quem sua vitia compungunt. Unde et Propheta ait : « Quæ dicitis in cordibus vestris, et in cubilibus vestris compungimini (*Psal. IV, 5*). » Plerique equorum cum ceciderint, se jactare consuerunt ; et quos casus non læserit, jactando se debilitant et frangunt. Alii (qualis Græcorum equorum fertur natura) cum vel in certamine curuli (24) elisi fuerint vel fortuito ceciderint, 691 nequaquam se movere consuerunt, et quamdam tenent quietis et patientiæ disciplinam. His si casus non nocuit, quies prodest ; certe non acerbatur offensio. Nonne mutis animalibus deteriores æstimandi, qui se in flagitiis suis jactant, et putant insigne esse virtutis, ubi lapsus est criminis ? Ideo quasi muto dicitur jumento : « Peccasti, quiesce (*Gen. IV, 7*). »

47. Unde pulchre addidit : « Et delictum meum contra me est semper. » Insiptens enim delectatur erroribus suis, et novis vetera obumbrando, peccatis se existimat adjuvari ; ideoque exultat in crimine. At vero sapiens adversum se judicat esse delictum suum, et tanquam hostiles acies, ita lapsus culparum suarum adversantium modo sibi arbitratur obsistere. Quidquid personuerit, quidquid increpauerit, culpa ei propria semper occurrit ; quidquid fuerit dictum aut lectum, in se dictum putat ; quidquid intenderit, se nutu, se oculis (25) signari putat. Si epuletur, si cogitet, si oret ac deprecetur, ante oculos ejus semper est error proprius, et momentis omnibus culpa pulsatur conscientiam, nec quiescere, nec oblivisci sinit, velut gravis censor exagitat se terrore perpetuo. Omnia igitur adversa habet, qui ipse sibi displicet, ipse sui accusator, ipse suis testis est, nec invenit quo fugiat, qui ipse se perurget, et stimulat. Sed hoc bonæ mentis est, vulnus sentire peccati. Nam qui expertes doloris sunt, non sentiunt vulneris acerbiter, quod est immedicabilis ægritudinis : qui autem aliquo dolore punguntur, sicut doloris sensu non carent, ita etiam non carent sanitatis profectu. Ubi enim doloris sensus, ibi etiam sensus est vitæ ; sentire enim vitalis vigoris ac muneris est. Unde et ille qui errorem suum non agnoscit, insanit, furit, desipit ; qui autem agnoscit, utique resipiscit, non respuit remedia sanitatis, sed se commonet :

Ἐν νόσση δέ τοι ἵππος ἀριστερός ἐγγριμφθήτω,
Ὡς ἂν τοι πλήμνη γέ δοῦσεται ἄκρον ἰκέσθαι
Κύκλου ποιητοῖο· λίθου δ' ἀλέαθαι ἐπαυρεῖν,
Μήπως ἵππους τε τρώσης, κατὰ θ' ἀρματα ἄξης.

Hoc est : « Equus sinister urgeatur ad metam, ita ut ejus summam partem videatur elaboratæ rotæ modiolus tangere, in lapidem vero non impingat ; ne quo modo et equos vulneres, et currum in terram dejectum frangas. » Idem infra non incruentum unius e concurrentibus lapsum narrat, quem tibi adire, si libet, licet.

(25) Mss. quatuor, *se notis, se oculis, etc.*

ipse restringit, pœnitet eum culpæ, de ipsa semper cogitat, et cogitando se ipse condemnat. Justus enim in primordio sermonis accusator est sui. Qui se accusat, justus est; qui justus est, sobrius est, sanus est. Justus favere sibi nescit, rigorem judicii etiam circa se non novit inflectere, recordationem lapsus proprii perhorrescit, et commissum erubescit errorem, omnem ejus memoriam pavet, metuit, reformidat; gravem sibi se judicat, se ipsum arbitrum refugit, nec esse sibi audet committere; quod nullum putat sibi esse graviorem, quam eum quem latere non possit, fallere non queat, fugere ac vitare non reperiat, nisi ut se sibi abneget, et Domini crucem tollat (26).

48. Magna vis obnoxiiæ conscientiiæ, magna supplicia. Timebant Adam et Eva; et cum Domini vocem in paradiso ambulantis audierunt, cupiebant se abscondere, quos nemo quærebat. Cain quoque metuebat ne omnis eum quicumque inveniret, occideret: ita in se ipse ferebat sententiam, quod dignus esset cui nullus ignosceret. Unde bene ait: « Et delictum meum contra me est semper, » hoc est, sine intervallo aliquo recordatio et species ipsa mei me erroris impugnant. Considera quomodo nos confundat, cum aliquid deliquimus, quomodo incurset oculos, quomodo in memoriam semper recurrat. Quem commissi **692** pudet, nescit postea aliquid tale committere, unde similiter erubescat.

49. Præcedit autem iniquitas, peccatum sequitur. Radix est iniquitas, (27)-fructus autem radicis est culpa. Unde videtur iniquitas ad mentis improbitatem referri, peccatum ad prolapsionem corporis. Gravior iniquitas tanquam materia peccatorum; levius peccatum. Denique iniquitas per lavacrum remittitur, peccatum tegitur bonis factis, et tanquam aliis (28) operibus obumbratur. Unde bene supra hic ipse ait: « Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata (Psal. xxxi, 1). » Charitas enim abscondit errorem, et operit multitudinem peccatorum. Multa quoque charitas remittit etiam ipsa peccata, sicut scriptum est de muliere, quæ super Dominum fudit unguentum: « Remissa sunt peccata ejus multa, quoniam dilexit multum (Luc. vii, 47). »

50. Sunt etiam qui accipiant priorem versiculum de lavacro esse, secundum de pœnitentia. Qua etiam gratia Petrus qui ante fuerat baptizatus, interrogatur, postquam visus est Dominum negasse: « Simon Joannis, diligis me? Dixit ei: Utique tu scis, Domine, quia diligo te (Joan. xx, 15). » Et iterum interrogatur: « Simon Joannis, diligis me? (Ibid. 16)? » Et iterum respondit: « Tu scis quia amo te (Ibid.). » Et tertio interrogatur: « Simon

A Joannis, amas me (Ibid. 17)? Et contristatus est, quia dixit ei tertio: Amas me; et dixit ei: Domine, omnia tu scis, tu nosti quia amo te (Ibid.). » Et dictum est ei trina vice: « Pasce oves meas (Ibid. 18); sequere me, » quasi qui peccatum suum nimia charitate texisset. Nec otiose post confessionem nimie charitatis jubetur plebem regere, qui etiam turbatus non amiserat, quemadmodum ipse se regeret? Hæc propter gratiam diximus charitatis, eo quod peccatum tegat. Denique nonnulli ideo trinam interrogationem dilectionis factam esse dixerunt, quia trina fuerat negatio; ut trinæ lapsum negationis professio charitatis toties repetita dele-ret.

CAPUT X.

B *David licet legibus humanis liberum, se tamen Deo subjecisse cui soli peccavit; et quot modis ultimum hoc intelligendum. Magnum scelus præsentem Deo peccare. Qui peccatorem se neget, mendacii ab eo accusari ipsum Deum, cujus patientia et moderatio commendatur. Ad hæc Deum ab illo etiam justificari, qui pœnitentiam agat erroris.*

51. Sequitur, « Tibi soli peccavi (Psal. l, 6). » Rex utique erat, nullis ipse legibus tenebatur, quia liberi sunt reges a vinculis delictorum; neque enim ullis ad pœnam vocantur legibus, tuti sub imperii potestate. Homini ergo non peccavit, cui non tenebatur obnoxius. Sed quamvis tutus imperio, devotione tamen ac fide erat Deo subditus: et legi ejus subjectum se esse cognoscens, peccatum suum negare non poterat; sed quasi reus cum amaritudine fatebatur, qui sciret majoribus vinculis se teneri, quia majora deberet, quoniam plus ab eo exigitur, cui plus commissum est. Possumus etiam et ita accipere. Quis me dijudicat, cum omnes sub peccato sint? Denique Dominus de illa adultera: « Qui sine peccato, inquit, est, prior lapidet **693** eam (Joan. vii, 7). » Et nemo eam lapidavit. Hoc igitur ait Propheta: « Tibi soli peccavi, » qui solus sine peccato es. Qui autem peccato obnoxius est, quasi peccatorem non potest judicare. Inexcusabilis est enim omnis homo qui in alio ea quæ agit ipse, condemnat; in quo enim alium judicat, semetipsum adjudicat. « Tibi, inquit, peccavi, et malum coram te feci; ut justifice-ris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris (Psal. l, 6). » Tibi peccavi, qui me ad virtutis studia provocasti, qui me erudisti in lege tua. « Tibi soli peccavi, » quem solum abscondita cogitationum, et mentis occulta non fallunt.

52. « Et malum coram te feci, » quem solum sanctificatio decet. Hominis testimonium declinamus, et in conspectu tuo ea quæ sunt indigna committimus. Injuria est homini spectare flagitia. Deum arbitrum omnium esse scimus, et eo ipso

(26) Sic edit. omnes ac plerique mss. At Corb., Alb., Ebr. et Vinc. habent: nisi ut obnoxium se conscientiiæ fateatur. Magna supplicia timebant, etc.

(27) Mss. aliquot, Peccati radix iniquitas.

(28) Edit. vet., bonis factis tanquam malis: Rom. edit., et bonis operibus tanquam alis, non male. Attamen plerique omnes mss. nobiscum faciunt.

teste, peccamus: et tamen in his justificatur magis Dominus Deus noster; quia injustitia nostra Dei justitiam commendat, et mendacium nostrum concelebrat veritatem Dei. Sit enim Deus verax, omnis autem homo mendax.

53. « Ut justificeris in sermonibus tuis. » Sermones Dei pleni veritatis sunt atque justitiæ, ideoque vera sunt quæcunque locutus est Dominus de fragilitate humana, quia inclinatum est cor eorum ad nequitiam, propendet ad fraudem; et quia definiit eo quod non sit homo qui non peccet: « Omnes enim declinaverunt, et inutiles facti sunt (Psal. XIII, 3). » Ideo vincit dum judicatur, quoniam prolapsione universorum probavit quæcunque de nostra judicavit fallacia. Ergo si dixerimus quia iniquitatem fecimus, justificamus Deum in sermonibus suis; si autem dixerimus quia non peccavimus mendacem facimus Deum: sed impossibile est mentiri eum; nos igitur omnes sub peccato esse manifestum est.

54. Quantum igitur crimen, ut homo peccatorem se neget? Quoniam quantum in ipso est summi Dei videtur arguere ac refutare mendacium (29), qui tam moderatus et patiens est, ut vincat cum judicatur. Venit enim ad judicium Deus et dicit: « Popule meus, quid feci tibi, aut quid contristavi te, aut quid molestus fui tibi? Quia eduxi te de terra Ægypti, et de domo servitutis liberavi te, et misi ante faciem tuam Moysen, Aaron, et Mariam, Plebs mea, in mente habeto quid cogitaverit de te Balach (Mich. VI, 3-15). » Singula in conspectu tuo locat beneficia sua, ut tanquam de his judices quæ servare debueras, quo magis reus fias, qui divinis non potueris stare beneficiis. « Quid feci, inquit, tibi? » Tanquam reum se constituit, et te judicem. « Aut quid contristavi te? » Offensi vultus non abnuat, crimen, si tu Deo es contristatus auctore. « Aut quid molestus tibi fui? » Interpellationis injuriam confitetur, si molestior æstimata est: addidit beneficia quorum gratia non erubuit, qui existeret ingratus. In hac quoque causa considera quomodo Dominus se ipsi David judicandum præbuit, ut vinceret; dicit enim Nathan: « Hæc dicit Dominus Deus Israel: Ego unxi te in regem super Israel, et ego liberavi te de manu Saul, et dedi tibi omnia quæ erant domini tui, et uxores illius in sinum tuum dedi, et dedi tibi domum ipsius Israel; et si pauca sunt, adjiciam tibi. Et quare pro nihilo duxisti Dominum, ut faceres nequiter in conspectu ejus (II Reg. XII, 7-9)? » Horum

(29) Rom. edit., *summum Deum videmur arguere mendacii.*

(30) Omnes edit. ac mss. longe plurimi, *quod abstinuerit ab ornatu et comitatu regio; omnium præbatissimi.... et comptu regio.* Utrumque non male.

(31) Tres sequentes L psalmi versiculos omiserant Rom. editores.

(42) In totum hunc locum mss. ac vet. edit. consentiunt; eum vero edit. Rom. invertit in hunc modum: « Intelligendum sit, quoniam et parentes

A commemoratione conventus, cum videret inferiorem se esse, cum judicaret, ait: « Peccavi Domino (Ibid., 13). » Ita justificavit Dominum, qui peccatum suum negare ausus non est.

55. Possumus et ita accipere: justificat Dominum qui peccatum suum fatetur. Denique in Evangelio (Luc. VII, 29) habes quia Publicani justificaverunt Deum, baptizati baptismo Joannis. Baptista autem Joannes baptismum fecit pœnitentiæ. Qui autem agit pœnitentiam delicta non abnuat. Ergo quia David contra se habebat semper delictum suum, utique non negabat quod et erubescerat, non negabat quod et agnoscebat. Non negando autem, utique commissi pœnitentiam gerebat erroris; atque ita confitendo delictum, justificabat Dominum, et ipse justificabatur a Domino. Justificatur enim Dominus, dum ejus prædicatur justitia, et ab eo venia postulatur. Simul et ipse justificat confitentem, et justificatur in sermonibus suis, sicut scriptum est: « Dic iniquitates tuas, ut justificeris (Isa. XLIII, 26). »

CAPUT XI.

Prophetæ verbis doceri, qui in iniquitate non concipiatur, esse neminem. Utrum parentum an prolis ea sit iniquitas, a qua solus Christus immunis fuisse ostenditur.

56. Sequitur: « Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in delictis peperit me mater mea (Psal. L, 7). » Quis tanto affectu agit pœnitentiam? Humi stratus jacuit fusus in lacrymas, cibum non gustavit, lavacro se abdicavit. Quid jam reliqua dicam, quod abstinuerit ornatu et comptu regio (30) (Conf. S. Aug. lib., IV *Cont. duas epist. Pelag.*, cap. 11)? Adjunxit confessionem iniquitatis suæ, et in perpetua sæcula toto canendam orbe transmisit. « Ecce, inquit, in iniquitatibus conceptus sum, et in delictis peperit me mater mea. Averte faciem tuam a peccatis meis: et omnes iniquitates meas dele (31). Ne projicias me a facie tua, et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me. Libera me de sanguinibus, Deus, Deus salutis meæ (Ibid. 7, 11, 13, 16). » Antequam nascamur, maculamur contagio: et ante usuram lucis, originis ipsius excipimus injuriam, in iniquitate concepimur; non expressit utrum parentum, an nostra. Et in delictis generat unumquemque mater sua: nec hic declaravit utrum in delictis suis mater pariat; an jam sint et aliqua delicta nascentis. Sed vide ne utrumque intelligendum sit (32). Nec conceptus iniquitatis exors est, quoniam et parentes non carent lapsu. Et si nec

non carent lapsu, nec conceptus iniquitatis exors est. Nam si nec unius diei infans sine peccato est, multo magis nec illi materni conceptus dies sine peccato sunt. Bonum quidem conjugium, sancta copula, quia honorabile connubium, et thorus immaculatus; sed tamen qui habent uxores, ita sint ac si non habentes; et nemo alterum fraudare debet, nisi forte ad tempus, ut vacent orationi, et iterum in unum convenire, ne tentet Satanæ propter incontinentiam. Concipimur ergo in peccatis parentum, et in delictis eorum nascimur. Sed et

695 unius diei infans sine peccato est, multo magis nec illi materni conceptus dies sine peccato sunt. Concipimur ergo in peccato parentum, et in delictis eorum nascimur. Sed et ipse partus habet contagia sua, nec unum tantummodo habet ipsa natura contagium. Bonum quidem (Conf. S. Aug. lib. II, *Contr. Jul. Pel.* cap. 7), conjugium, sancta copula; sed tamen qui habent uxores ita sint ac si non habentes. Ipse thorus incoquinatus: et nemo alterum fraudare debet eo, nisi forte ad tempus, ut vacent orationi. Tamen secundum Apostolum non vacat orationi quis eo tempore, quo usum corporeæ illius conventionis exercet, et mulieris menstruatæ incoquinatus est pannus, nec potest illis diebus purgationis suæ offerre sacrificium. Et mulieris quæ generavit dies partus et plerique alii a sacrificio feriati sunt, donec legitimo ritu feta mundetur.

57. Ideo in quo voluit Dominus nulla hujusmodi originis esse contagia, dicit illi Dominus: « Priusquam te formarem in utero matris tuæ, novi te; et priusquam exires de vulva, sanctificavi te, et prophetam in gentibus posui te (*Jerem.* I, 5). » Quis tantus, cui tam magna delata sunt? Numquid Jeremias? Sed ille non utique in gentibus propheta propositus, sed in Judæa tunc temporis, nunc autem etiam in nationibus, quæ in Jesum Christum Dominum crediderunt. Vide tamen (33) ne illi dicatur, qui antequam nasceretur ex Virgine, jamdudum erat, et erat semper, et operabatur etiam in utero Mariæ constitutus; et ita sanctus erat, ut sanctificaret prophetas suos: in quo solo et conceptus virginalis et partus sine ullo fuit mortalis originis inquinamento. Dignum etenim fuit (Conf. S. Aug. lib. IV *Contr. duas epist. Pelag.* cap. 41), et qui non erat habiturus corpore peccatum prolapsionis, nullum sentiret generationis naturale contagium. Merito ergo David flebiliter in se deploravit ipsa inquinamenta naturæ, quod prius inciperet in homine macula quam vita.

CAPUT XII.

Confitenti peccatum cœlestia sacramenta divinitus patefieri: cum hæc incerta in psalmo dicuntur, significari non esse manifesta, sed præcipue hoc loco baptismatis lavacrum præfigurari.

58. Dum hæc dicit, et peccatorum specialium atque communium colluviem confitetur, subito ei splendor veritatis, et candor gratiæ spiritualis affulsit. Supergressus enim umbram, spiritu prophetico ipsa vidit mysteriorum sacramenta cœlestium, quorum typum Moyses præfiguravit in lege (*Exod.*

ipse partus habet contagia sua, nec unum tantummodo habet ipsa natura contagium. Unde in lege dies partus, et plerique alii a sacrificio feriati sunt: mulier enim quæ generavit, non potest in diebus purgationis suæ offerre sacrificium, nec ingredi sanctuarium, donec legitimo ritu mundetur a fetu. »

(33) Ita mss. ac edit. omnes, excepta Rom., ubi legitur: « Numquid Jeremias? Non utique. Ille

xxiv, 8). Vulneratus igitur charitatis vulnere, et indagandæ captus veritatis cupiditate, in superiora suæ mentis extendit intuitum, et in futura prospiciens, thesauros sapientiæ et scientiæ vidit in Christo, prævidit baptismatis sacramentum, et miratus gratiam exclamavit subito dicens: « Ecce enim veritatem dilexisti: incerta et occulta 696 sapientiæ tuæ manifestasti mihi (*Psal.* L, 8). » Non incerta mysteria, quia certa sunt; nec incerta secreta et arcana sapientiæ, sed non manifesta. Hoc enim significat, quia nullis adhuc essent manifestata. Quod enim oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominibus ascendit, hoc præparavit Deus diligentibus eum. Videns igitur ea dicit: Ecce jam non in umbra, nec in figura, nec in typo, sed in veritate lux aperta resplendet: ecce nunc veritatem aspicio, splendorem veritatis agnosco; nunc te majori, Domine Deus noster, veneror affectu. « Ecce enim veritatem dilexisti, » non per speculum, non in ænigmate, sed facie ad faciem te mihi, Christe, demonstrasti; in tuis te invenio sacramentis. Hæc sunt tuæ vera sacramenta sapientiæ, quibus mentis occulta mundantur.

59. Itaque jam lætus atque securus, quod vibrasset (54) ei sapientiæ plenitudo, dicit ad Dominum: « Asperges me hyssopo, et mundabor; lavabis me, et super nivem dealbabor (*Psal.* L, 9). » Bene et Veteris Testamenti sacramenta non evacuat, et Evangelica docet mysteria præferenda; hyssopo mundari secundum legem postulat (*Exod.* XII, 22); lavari secundum Evangelium concupiscit, et supra nivem se existimat, si lotus fuerit, dealbandum. Per hyssopi fasciculum aspergebatur agni sanguine (*Levit.* XIV, 9), qui mundari volebat typico baptisate. Lavatur autem qui diluitur æterni fontis irriguo; et supra nivem dealbatur, cui culpa dimittitur. Denique de ipsa anima dicitur: « Quæ est hæc, quæ ascendit dealbata (*Cant.* VIII-5)? » Antequam baptizaretur, ipsa est quæ dicebat: « Nigra sum et decora, filiæ Jerusalem (*Cant.* I, 4). » Erat enim nigra, tenebrosa, peccatorum horrore deformis; sed postea quam abluta per baptismum remissionem meruit delictorum, dealbata ascendit ad Christum. Inde et per Isaiam Dominus locutus est dicens: « Si fuerint peccata vestra sicut phœnicium, ut nivem dealbabo (*Psal.* I, 18), » id est, si cruenta, si tetra, mundabo. Hæc est nix intelligibilis, de qua ait quod Domini Jesu in Evangelio (*Matth.* XVII, 2) refulserint vestimenta sicut nix; eo quod peccatum non cognoverit. Caro enim qua se induit, ab omni fuerat munda delicto (35).

enim non in gentibus propheta propositus, sed in Judæa tantum, licet nunc etiam in nationibus... Vide igitur, etc. »

(34) *Vibrasset*, supple *radios*, id est, illuxisset.

(35) Ita edit. Gill. ac Rom, cum mss. aliquot. Edit. Am. atque Era., *non cognoverit caro ejus; quando se induit eveniens in hunc mundum, ab omni, etc.* Quatuor mss., *non cognoverit caro ejus, qua se induit... ab omni fuerit, etc.* Non male si ad-

Quid miraris si vidit baptismatis sacramenta, cum supra dixerit, ubi descripsit passionem Domini : « Dominus pascit me, et nihil mihi deerit ; in loco viridi (36) ibi me collocavit, super aquam refectionis educavit me (*Psal.* xxii, 1, 2). » Et alibi : « Vox Domini super aquas, Deus majestatis intonuit (*Psal.* xxviii, 3). » Et de ipso sacramento (37) plenius dixit : « Parasti in conspectu meo mensam, impinguasti in oleo caput meum, et poculum tuum inebrians, quam præclarum est (*Psal.* xxii, 5) !

697 CAPUT XIII.

David, solo futuræ remissionis auditu recreatus fore ut ossa humiliata exultent, prædicit ; et quæ sint illa ? Rogandum Deum ut faciem avertat a peccatis nostris, illam vero ad nos convertat. Item sicut peccatum, ita et iniquitatem quæ ejus origo est, triplici ratione tolli, quæ aperitur.

60. Merito ergo istic quoque exultans ait : « Auditui meo dabis gaudium et lætitiā : et exultabunt ossa humiliata (*Psal.* l, 10). » Probasti, Domine Jesu, quia nunquam verba tua prætereunt (*Matth.* xxiv, 35). Probasti illud evangelicum quod dixisti : « Multi prophetæ et justi voluerunt videre quæ videtis, et audire quæ auditis (*Matth.* xiii, 17). » Ecce David solo lætatur auditu, quia futura esset peccatorum remissio, et prophetat quia exultabunt ossa humiliata. Sicut omnia justi ossa dicent : « Domine, quis similis tibi (*Psal.* lxxxviii, 9), » sic « exultabunt ossa humiliata, » humiliantis scilicet animam suam justi. Dicuntur ergo ossa virtutes ; dicuntur ossa velut quidam animi motus vel animæ, qui motus humiliantur peccatis, et exultant gratiæ (38) cœlestis munere : dicuntur et ossa populi Ecclesiarum ; unde habes dictum et in psalmo : « Non est absconditum os meum, quod fecisti in abscondito (*Psal.* cxxxviii, 15). » Os suum Ecclesiam dixit, et plebis devotæ conventus sacros, quoniam sumus membra corporis Christi de carne ipsius, et de ossibus ejus. Hoc igitur dicit, quia Ecclesia Domini omnia opera divina cognoscet, et fidem resurrectionis accipiet.

61. Sequitur : « Averte faciem tuam a peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele (*Psal.* l, 11). » Usitata est deprecatio, ut eos quos læsimus, oblivisci offensionis propriæ postulemus. Moraliter ergo Deum rogat Propheta ut avertat faciem suam a peccatis ejus, et tanquam obliviam peccatorum ejus

datur conjunctio et, quam habet Corb. secunda manu. Melius tamen Vinc..... quia quando se induit, etc, fuerat munda delicto ; a quo non multum recedit Alb. alter ludens his verbis : cum profecto quando se induit... fuerit mundata delicto.

(36) Omnes edit. et quidam mss., in loco pascuæ mss. magno numero, in loco viridi.

(37) Eucharistiam significat, quam etiam alli Patrum simpliciter et per antonomasiam sacramentum consueverunt appellare. Nec solum hoc loco ita loquitur Ambrosius, sed cum alibi sæpe, tum in lib. de *Initiandis*. cap. 8 et 9, ubi etiam hunc ipsum locum profert ad eum modum : « Venit igitur (scilicet plebs baptizata) et videns sacrosanctum altare compositum, exclamans ait : » Parasti in conspectu meo mensam, « Hanc loquentem inducit

assumat. Sed quia omnia spectat et nihil eum præterit, oblivisci non potest sicut nos, quos brevi intervallo temporis eorum quæ cognoverimus memoria subterfugit. Ideo bene ait ut faciem suam avertat, non ab ipso, ne deficiat destitutus : sed a peccatis, ut vires non possint habere peccata ipsius. Quos enim aspicit Dominus, illuminat, et in vultu Domini pietas atque indulgentia est. Ideoque hic ipse ait : « De vultu tuo iudicium meum prodeat (*Psal.* xvi, 2) ; » de vultu enim Domini venia, non pœna procedit. Rogandus est ergo ut nos aspiciat, avertat autem faciem suam a peccatis nostris, ut deleat ea. Quæ enim non aspicit, delet, et quæ deleverit, ea memoria sepelientur, sicut ipse Dominus ait : « Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas, et memor non ero : tu autem memor esto et iudicemur (*Isa.* xliii, 25, 26). »

62. Peccatum autem aut donatur (*De pœnit.* dist. 3, cap. *Ille rex*, § *Peccatum aut donatur*), aut deletur, aut tegitur : donatur per gratiam, deletur per sanguinem crucis, tegitur per charitatem. Similiter et iniquitas, quæ æstimatur habitudine mentis injustæ. Licet Joannes in epistola eum qui fecerit peccatum, 698 et iniquitatem fecisse dixerit, sicut habemus scriptum : « Omnis qui facit peccatum, et iniquitatem facit (*I Joan.* iii, 4), » peccatum, est iniquitas, quia in peccato ipso iniquitas est ; tamen, ut nobis videtur, peccatum opus est iniquitatis, iniquitas autem operatrix culpæ atque delicti. Plus est ergo (39) ut ipsa iniquitas deleatur, excidatur radix et seminarium peccatorum ; mala tollatur radix, ne malos fructus faciat ; aboleatur erroris omnis affectus, universa iniquitatum genera tollantur.

65. Itaque quemadmodum intrans in animam sapientiæ disciplina imprudentiam tollit, et scientia ignorantiam : sic perfecta virtus iniquitatem, et remissio peccatorum delet omne peccatum. Unde præclare Apostolus ait : « Quia donavit nobis peccata Dominus Jesus, delens chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, et ipsum, inquit, de medio tulit, affigens illud cruci (*Coloss.* ii, 13, 14). Delevit sanguine suo atramentum Evæ, delevit obligationem hæreditatis obnoxia. Fides igitur peccatum minuit. Et ideo Dominus dimittens peccata

David dicens : » Dominus pascit me... Parasti in conspectu meo mensam adversus eos, etc.

(38) Edit. Rom. hunc locum exhibet in hanc formam : *Humiliantes enim animam suam justi dicuntur : ergo ossa virtutes dicuntur : ipsa enim velut quidam animi motus humiliantur peccatis, et exultant gratiæ*, etc. Aliæ vero cum mss. summopere consentiunt, præterquam quod alibi legas, *humiliantes... ossa virtutes* ; alibi autem, *humiliantis... ossa virtutis*. Neque nobis visum est ab ipsis recedendum, nisi in punctuatione, quam, ut sensus clarior fieret, nonnihil immutavimus.

(39) Omnes edit. et mss. aliquot, *omne peccatum est iniquitas* ; alii mss. majori numero et antiquitate, *peccatum opus est iniquitatis... Plus est ergo, Gratian., Prius est ergo*, etc.

dicebat : « Fiat tibi secundum fidem tuam (40) **A** (Matth. VIII, 13). »

CAPUT XIV.

Cor mundum solis inesse renovatis ; atque inibi quænam sint viscera, quisve spiritus, quorum hoc loci sanctus Propheta meminit. Aversum Domini vultum, gravis supplicii loco esse ; et quomodo idem a facie sua projiciat. Atrocissimæ huic pænæ quinam obnoxii. Post quæ nonnihil perstringitur de libertate ac unitate voluntatis in Trinitate.

64. Sequitur : « Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis (Psal. L, 12). Superius mundari ab occultis se petit (Psal. XVIII, 13) ; hic postulat cor mundum creari sibi, quod ei provenit qui renovatur spiritu : in novo enim homine cor mundum est, in quo veterum delictorum fuerit deleta colluvies, nec inscripta remanserit aliqua iniquitatis effigies. Grande autem munus est, cordis esse mundi. Unde pulchre Salomon : « Quis gloriabitur castum se habere cor (Prov. XX, 9) ? Et Dominus in Evangelio : « Beati mundo corde, ipsi enim Deum videbunt (Matth. V, 8). » Propheta etiam David cor mundum habere cupiebat, ne a facie Domini projiceretur.

65. In quo autem cor mundum est, innovatur in ejus interioribus spiritus. Viscera enim velut interiora sunt corporis : ita (41) sunt et intelligibilia viscera animæ, ut sunt viscera misericordiæ (Coloss. III, 12), ut sunt interiora quæ benedicunt Dominum, de quibus ait : « Benedic, anima mea, Dominum, et omnia interiora mea nomen sanctum ejus (Psal. CII, 1). » Viscera autem animæ adinventiones sensuum sunt, bonæ cogitationis studia, virtutum perseverantia, postremo illæ quæ Græce εὐνοιαὶ dicuntur.

66. Rectus autem spiritus qui bene dirigit, qui deducit in viam rectam, hic est spiritus veritatis ; vel certe recta hominis conscientia nullis inflexa peccatis, vel spiritus qui in homine est. Non præterminisimus quid alii sentiant ; tamen nobis videtur **699** quoniam de mysteriis dicit lectio, et futuræ gratia renovationis (42) exprimitur, Spiritusque sancti infusio postulat.

67. Deinde sequitur : « Ne projicias me a facie tua ; et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me (Psal. L, 13). » Si quis nos offenderit servulorum, avertere ab eo vultum solemus. Plerique autem **D**

(40) Edit. Rom., *Confide, filii remittuntur tibi peccata tua.*

(41) Ita vet. edit. et antiquissimi mss., Rom. autem edit. cum recentioribus mss. habet : *interiora sunt animæ ; sicut enim viscera sunt interiora corporis, ita, etc.* Sed cum priores legitimum sensum efficiant, posteriorum scriptores calamo indulsisse credibile est.

(42) Mss. aliquot, *futuræ gratiæ renovatio.* Rursus hoc ipso loco edit. Era. cum paucis mss., *Spiritus sancti infusio postulari.* Ubi et nonnulli repetunt verbum *videtur.* Edit. vero Am., Gill., Rom. ac major mss. numerus cum nostra lectione faciunt. Notandum porro vocem *quoniam*, in hac oratione

divitum amandare consueverunt mancipia sua, et per agellulos relegare (43), et hæc pœna gravior æstimatur. Denique solent magis se offerre verbis. Si apud homines hoc grave ducitur, quanto magis apud Dominum Deum nostrum. Quasi non hinc dolor parricidalis (reprimendus quidem, si qua eum pietas temperare potuisset) eruperit, quod faciem suam Deus a Cain muneribus avertit ; respexit autem super munera Abel. Itaque tacito vultu, alterum innocentem pronuntiavit, alterum peccatorem. Ergo quasi ultimus servus humiliat se ; et quasi in peccato deprehensus, et offensæ reus, obsecrat ut flagelletur potius, quam projiciatur a facie Domini.

68. Quomodo projiciat Deus a facie sua, audi dicentem : « Tollite eum in tenebras exteriores, ibi erit fletus et stridor dentium (Matth. XXII, 13). » Qui non emendatur, a facie ejus in tenebris constituitur (44). Ideo justus ne tenebras patiat, ait : « Vultum tuum, Domine, requiram » (Psal. XXVI, 8). Ubi enim Domini vultus, ibi lumen est, sicut scriptum est : « Faciem tuam illumina super servum tuum (Psal. CXVIII, 135). » Denique ubi primum intuitus Petrum vidit, et illuminavit.

69. Grande igitur supplicium, projici a facie Dei. Projectus est Adam cum de paradiso exiret, nec immerito (45) ; ipse enim ante se absconderat a facie Dei. Exivit et Cain a facie Dei, non solum post parricidale commissum, sed etiam postquam Deum putavit esse fallendum, ut crimen negaret. Peccator igitur excluditur a facie Dei : justus autem dicit : « Ecce ego (Isa. VI, 8) » Denique ipse David cum videret interire populum, semetipsum obtulit dicens : « Ego sum, ego peccavi, et ego pastor male feci (III Reg. XXIV, 17) : » et sic ira Domini mitigata est, et venia donata.

70. Simul ostendit quia sancti permanent, criminosi projiciuntur. Ideoque servanda est nobis gratia spiritalis, ne propter peccata nostra auferatur a nobis. Non enim projicitur in quo Spiritus sanctus est : sed inoffenso muneris sui fructu studet se Domino semper offerre, sicut ille qui dicenti Domino, « Numquid et vos vultis discedere, » respondit : « Domine, ad quem ibimus ? Verba vitæ æternæ habes, et nos credimus (Joan. VI, 69, 70). »

71. Simul illud considerandum, quia non aufer-

ut alibi sæpe apud hunc Patrem sumi pro Græcorum ὄρα, idemque significare ac si scriberetur : *Videtur lectio de mysteriis dicere... gratia exprimi... infusio postulari.*

(43) Mss. aliquot, *emendare consueverunt... agellos religare.*

(44) Mss. quatuor melioris notæ. *Quia qui projicitur a facie ejus in tenebris constituitur.*

(45) Cunctæ edit. ac mss. non pauci, *Adam de paradiso nec immerito.* Alii octo vetustissimi, *Adam cum de paradiso exiret, nec immerito.* Commodus sensus, cum τὸ *projectus est*, non ad vocem *a paradiso*, sed ad voces, *a facie Domini*, referri oportet.

tur Spiritus nisi Domini voluntate (36); sicut non datur nisi Domini voluntate: qui utique cum datur, non quasi coactus operatur, sed pro sua voluntate dividitur, sicut scriptum est, dicente Apostolo: « Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult (I Cor. XII, 11). » Cum igitur non auferatur nisi Domini voluntate, apparet quia una Trinitatis voluntas est.

700 CAPUT XV.

Rationalem naturam lætitiæ salutaris solam capucem esse; eamque principali spiritu confirmari; et quis ille spiritus.

72. « Redde mihi lætitiã salutaris tui; et spiritu principali confirma me (Psal. L, 14). » Cui debetur, et redditur; redditur rationali naturæ lætitiã salutaris (47). Lætitiã autem et gaudium fructus est Spiritus. Firmamentum quoque nostrum spiritus principalis est. Denique is qui principali confirmatur spiritu, non est obnoxius servituti, nescit servire peccato, nescit fluitare, nescit errare nec studio nutat incertus; sed firmatus in petra, solido stabilitur vestigio.

73. Quem putamus dici spiritum principalem? Plerique spiritum rectum ad Dominum referunt Jesum, quia peccatum mundi abstulit, et omne hominum genus sui sanguinis effusione renovavit; et ideo dictum est: « Spiritum rectum innova in visceribus meis » (Ibid. 12): Spiritum autem sanctum, de quo dicit: « Spiritum tuum ne auferas a me (Ibid. 19), » Spiritum intelligunt veritatis: sanctum Spiritum vero principalem, Deum Patrem arbitrantur. Quam moraliter autem ait: « Ne projicias me a facie tua (Ibid.), » fideliter timet auferri sibi quam accepit gratiam; ideoque alibi ait: « Oculi mei semper ad Dominum (Psal. xxiv, 15). » Et in posterioribus: « Ecce sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum, et sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ: ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nobis (Psal. cxxii, 2). » Certe hic est Spiritus doctor et princeps, qui regat mentem, confirmet affectum, quo velit trahat, et in superiorem vitam dirigat.

74. Sunt et qui acceperint spiritum hominis, qui in ipso est. Ideo ait Apostolus: « Quis enim scit hominum, quæ hominis sunt, nisi spiritus qui in ipso est (I Cor. II, 11). » Qui potest scire omnia, quem hominis oculi non fallunt, potest in homine habere principatum.

CAPUT XVI.

Periti doctoris esse iniquos vias Domini edocere. Quomodo id tum Christi, tum Davidis personæ accommodetur; quidve liberari se de sanguinibus oret Propheta.

75. Sequitur: « Docebo iniquos vias tuas, et

(46) Desiderabantur in edit., sicut non datur nisi Domini voluntate; quæ verba in nostram mss. Corb. Rem., Theod. ac Dion. autoritate restitimus.

(47) Rom. edit., Cui debetur, lætitiã salutaris

A impii ad te convertentur (Psal. L, 45). » Ille præcipuus est gubernator, qui scopuloso in littore navim gubernat: ille doctor bonus, qui duriora acuit ingenia ad eruditionis profectum: ille bellator egregius, dux mirabilis, qui timidiore accendit in prælium, exploratisque locorum ingeniis, fulcit; ut infirma virium commodata stationis opportunitate compenset: ille similiter magnus etiam fidei zelator (48), qui iniquos docet. Unde pulchre ait: « Docebo iniquos. » Non dixit: Docebo justos; noverunt enim justi vias Domini: sed, « iniquos, inquit, docebo. » 701 Denique auctor prudentiæ et magister omnium dicit: « Non veni justos vocare, sed peccatores (Matth. ix, 13). » Et medicus ille cœlestis: « Non opus est sanis, inquit, medicus, sed infirmis (Ibid. 12). »

B 76. Sive igitur ex persona illius qui gentes vocavit, sive ex sua, bene posuit: « Docebo iniquos vias tuas, » quia commutare vitiosos affectus potest, propositumque convertere doctrina cœlestis, et operatio divina sacrilegis pectoribus studia pietatis infundere; ut hi qui sine lege vivebant, convertantur ad Dominum verum, qui ante avertabantur: regalis quoque exemplo pœnitentiæ, hi qui iniquitates et acerba exercent flagitia corrigantur; et fide atque opere conversi, doctrinæ remedium salutaris accipiant, ingrediantur Domini vias, in quibus nullos erroris anfractus, nulla diverticula præcipitis prolapsionis offendant. Sicut enim bonæ vitæ specimen, et virtutis exemplar in iis viris est qui inoffensa vitæ suæ tempora percurrerint: ita qui, anteactis renuntiantes flagitiis, vel incredulitatis erroribus, emendaverint cursum posterioris ætatis, his ad imitandum propositi sunt, qui vel opere vel cogitatione labuntur.

C 77. Sequitur: « Libera me de sanguinibus, Deus, Deus salutis meæ (Psal. I, 19). » Et ad Uriæ mortem potest referri, quod mandatæ necis ejus conscius, veniam tanti poscat admissi, et quamvis rex legibus absolutus, suæ tamen reus sit conscientiæ: quibus vinculis se enodari desiderans, divinum sibi precatur auxilium, ut ab omni criminis perpetrati labe mundetur. Et revera cum mitis et corde mansuetus egregia semper dederit sanctus Propheta suæ mansuetudinis et pietatis insignia, ita ut adversariis suis frequenter ignoverit, atque ab eorum nece putaverit abstinendum: non est mirum quod tam graviter doleat fundendi sanguinis innoxii sibi obrepisse peccatum. Ideo liberari se a sanguinibus, hoc est a peccatis mortalibus, postulavit. Laudavit Dominum Deum suum, justitiã Domini prædicavit; ideoque addidit: « Exsultabit lingua mea justitiã tuam (Ibid.). »

CAPUT XVII.

Davidem verbis suis peccatum sibi dimissum signifi-

redditur; redditur autem rationali naturæ. Lætitiã vero, etc.

(48) Aliquot ex antiquis cod., fidei prædicator.

care, cum Deus peccatori os occludat. Eadem verba etiam Christo convenire, quippe qui verus sit David, a quo futura gentium congregatio, et Ecclesiarum fundatio præsignetur, postremo nonnullis de sacrificio Christi atque martyrum propositis opus clauditur.

78. « Domine, labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam (Psal. L, 17). » Qui laudat Dominum, ab inimicis suis erit salvus, ut scriptum est (Psal. xvii, 1). Et certe supra dixerat in quadragesimo nono psalmo: « Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas (Psal. XLIX, 16)? » Cum ergo per os suum dixerit quod peccatorem prohibuerit Deus suas enarrare justitias, utique ipse enarrando justitiam Dei, declaravit commissum hoc nequaquam sibi imputatum esse peccatum (49).

79. Et addidit: « Labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam. » Os peccatoris Deus claudit, ne loquatur justitias Dei: justi aperit, ut loquatur. Cujus ergo labia aperit, hunc peccati absolvit reatu. Illius autem aperit labia Dominus, **702** qui accipit verbum in apertione oris sui. Unde et Apostolus petit se adjuvari orationibus plebis, ut aperiatur sibi ostium verbi ad loquendum mysterium Christi (Coloss. iv, 3). Linguam vero pro sermone accipimus ejus qui exultat in Dei laudibus. Unde et illud sic æstimatur: « Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis (Psal. XLIV, 2), » sermo infusus Prophetæ.

80. Quod si ex persona Christi dictum accipimus vide ne scriba sit velociter scribens Verbum Dei, quod animæ viscera percurrat et penetret, et inscribat in ea vel naturæ dona, vel gratiæ; lingua autem sit sanctum illud corpus ortum ex Virgine, quo vacuata sunt venena serpentis, et Evangelii opera toto orbe celebranda decursa sunt. Accedit ad evacuandum peccatum, quod humilitatem suscepit; contrivit cor suum, quod magis sacrificium Dominus elegit, quam holocausta pro peccatis, quæ secundum legem offerri solebant. Denique supra ait: « Holocausta et pro peccato non postulasti; tunc dixi: Ecce venio (Psal. xxxix, 7, 8), » id est, non rapinam arbitratus esse me æqualem Deo, venio formam servi accipiens; venio in specie susceptionis humanæ, in veritate crucis, mortis humilitate obedientiam probaturus: ut in obedientia deleatur.

81. Merito ergo et hic dicit: « Quoniam si voluisses, sacrificium dedissem utique, holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus: cor contritum et humiliatum Deus non spernit (Psal. L, 18, 19). » Et sicut supra dixi, certum est mysterio convenire quod ipse Dominus Jesus videtur hic quoque ex sua persona loqui, qui superius illud personæ suæ evidenti testificatione deprompsit. Ipse enim verus David, manus fortis, verus humilis, atque mansuetus, primus et novissi-

mus, æternitate primus, humilitate ultimus: per ejus obedientiam humani generis culpa deleta, refusa justitia est. Ipse, inquam, Jesus umbræ finis et legis, advenit humilitatis magister docere superbos sensu, et tumore cordis inflatos ad mansuetudinem et simplicitatem esse migrandum. Quomodo igitur in typo ejus mysterii peccatum impurari potest, cum in ipso mysterio sit remissio peccatorum? Nisi forte ideo David iniquitatem suam, peccatumque confessus est ejus admissi; ut et ipse ad remissionem peccati, et gratiam mysterii pertineret.

83. Nam quid sibi vult quod vir peccatum suum confitens, de Sion et Jerusalem psallit dicens: « Benefac, Domine, in bona voluntate tua Sion, ut ædificentur muri Jerusalem (Ibid. 20): » nisi quia accelerari ei placet Ecclesiæ congregationem per vocationem genitum: quæ non ancillæ filii, sed liberæ Jerusalem, illius quæ in cælo est, fidei suæ prosapiam toto orbe diffunderet et spiritalium septa murorum doctrinæ apostolicæ fundaret assertionem.

83. Muri itaque Jerusalem fidei propugnacula, disputationum munimenta, virtutum culmina sunt; muri Jerusalem Ecclesiarum conventus sunt toto orbe fundati, Ecclesia enim dicit: « Ego murus, et ubera mea turris (Cant. viii, 18). » Et bene muri Jerusalem Ecclesiarum conventicula sunt: quoniam quisquis bona fide atque opere ingreditur Ecclesiam fit supernæ illius civis et incola civitatis quæ descendit de cælo. Hos muros lapidum ædificat structura vivorum.

703 84. Videns igitur Jerusalem veram et Sion, dixit: Cum benedixeris in bona voluntate tua (50) Jerusalem et Sion, « tunc acceptabis sacrificium justitiæ (Psal. L, 21), » hoc est sacrificium corporis Christi, qui ait, cum de propria passione loqueretur; « Aperite mihi portas justitiæ, et ingressus in eas confitebor Domino (Psal. cxvii, 19). » Et in Evangelio ait ad Joannem: « Sine modo; sic enim oportet nos implere omnem justitiam (Matth. iii, 15). » Et infra: « Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam (Matth. v, 10). » Justitia Christus est. Sacrificium ergo Christi acceptabile futurum Patri asserit. Hoc est ergo de quo et supra ait: « Sacrificate sacrificium justitiæ, et sperate in Domino (Psal. iv, 6). » Hæc est justitiæ, et spiritalis oblatio, et holocaustum ferventis devotionis, et infusionis Spiritus sancti, quod dicit, futurum, cum ad illud spiritale Domini altare cœperint admoveri **704** animæ credentium, quæ renuntiantes voluptatibus atque deliciis, tanquam aratrum in visceribus suis ducant, ut fructus possint ferre piæ culturæ.

85. Vel certe ita: Cum benedixeris Ecclesiam ex gentibus acquisitam, et spiritale sacrificium justitiæ cœperit frequentari, tunc et martyres san-

(49) Mss. non pauci, suo imputatum esse peccato,

(50) Aliquot mss., cum dixeris in voluntate tua.

eti qui suum pro Christo corpus obtulerint exarandum, tanquam vitulisacris altaribus offerentur; sicut in Apocalypsi Joannis scriptum invenimus, quia sub altari erant animæ eorum qui pro Domini Jesu nomine corpora sua obtulerunt martyrio

A (*Apoc.* vi, 9), ut Christi sibi gratiam mercarentur: cui est honor et gloria, laus, perpetuitas cum Deo Patre et Spiritu sancto a sæculis et nunc et semper, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

IN ALTERAM DAVIDIS APOLOGIAM ADMONITIO.

Hujus libri idem est atque superioris argumentum. In eo quippe ostenditur, quod sacri codices Davidem prodant in geminum crimen incidisse, adulterii scilicet atque homicidii, non esse cur quisquam offendatur. Verumtamen sive styli elegantiam spectes, sive tractandi rationem et œconomiam, utrumque opus inter se haud parum dissidere comperies. Enimvero studiose accurateque hoc in tres partes ab auctore suo divisum fuit. In prima sic disputatur contra gentiles (cap. 5, num. 31), ut lapsus conditioni tribuatur, emendatio virtuti: in secunda adversus Judæos demonstratur *ideo lapsus esse sanctum David ne amplius Judæorum perfidia claudicaret* (*Ibid.*); in tertia docentur Christiani hac in historia inesse multa mysteria et figuras, *quæ gratiam quoque promissam jamdudum conciliant* (*Ibid.*). In prima parte auctor futilem ethnicorum objectionem refellit (cap. 3, num. 6 st seq.) qua illi deblaterabant vitæ innocentiam nequidquam jactari a Christianis, quando eorum principes adulteriis atque homicidiis fœdati contaminatique exstitissent. in altera Judæis, qui Davidem aut Salomonem fuisse verum Messiam astruebant, falsi convictis (cap. 4, num. 21 et seq.) validam adjicit confutationem (cap. 4, num. 26 et seq.) hæreticorum, qui divinitatem Christi inficientes ipsorummet Judæorum æquabant vel superabant perfidiam: in postrema denique, ubi quatuor magna mysteria sub hac historia Davidis lætentia aperuit (cap. 7, num. 37 et seq.), prophetæ Nathan parabolam explicat (cap. 11, num. 55 et seq.), quibus demum priorum psalmi quinquagesimi versuum adjungit expositionem (cap. 12, num. 61 et seq.). Quamvis autem significet Davidem illic pro se loqui ac se ipsum defendere, ingenue tamen fatendum est quidquid ibi dicitur extra propositam vagari materiam, ac potissimum in revincendis Arianis atque Manichæis versari. Cæterum non licet certo pronuntiare quid causæ sit, cur integram psalmi non habeamus explanationem: utrum scilicet injuria temporis, an scriptoris negligentia, an denique ipsemet auctor per vocis debilitatem de qua in hoc opere conqueritur (cap. 5, num. 8), sermones continuare fuerit prohibitus.

Etenim extra controversiam est lucubrationem hanc sermonibus qui ab eo non semel indicantur (*Ibid.* et cap. 11, num. 53), constare. Hos ille in Ecclesia diebus (*Ibid.*) diversis habuit post Veteris Testamenti atque Evangelii lectiones (cap. 1, num. 1, et cap. 7, num. 38). Quo loci non abs re fore putavimus, si lectoris gratia observaremus auctorem hunc non secus ac ipsum Ambrosium in certis suis operibus voces *lectum* et *lectionem* semper usurpare, non vero voces *cantatum* aut similes; unde forsitan colligi possit lectiones et Evangelia in liturgiis eo tempore cantari nequaquam solita, sed recitari; postquam recitationem populus fidem suam animique obsequium quadam quasi acclamatione testabatur, quod signant illa auctoris nostri verba, *quam pio, inquit, prosecuti estis assensu* (cap. 7, num. 38).

Porro simpliciter auctorem nostrum dicimus; est enim non levis controversia possitne hoc opus vere adjudicari Ambrosio. Erasmus, a quo primo illud publici juris factum est, monuit (Epist. huic operi præfixa) etiam si huic ipsi Patri ascriberetur in eo quem detexerat manuscripto, minime tamen Ambrosianum videri; sed eidem auctori tribuendum cujus sunt libri *De vocatione gentium*. Cui quidem censure stabilis non aliud firmamentum præstruit, nisi styli diversitatem. Namque auctorem Ambrosianæ dictionis asserit esse *ita feliciter æmulum, ut dotibus aliquo præcurrat. Nam et explicat dilucidius, et minus a re digreditur, etc.* Gillotius e contrario antistiti nostro patrocinatur (Admon. in hoc opus), munitus consensu manuscriptorum, quos non parvo numero conquisierat, et in quibus utraque Davidis Apologia Mediolanensis Ambrosii titulum ex æquo præferrens, Theodosio Augusto nuncupabatur. Quod vero elocutionis opponebatur discrepantia, idem reponit novum non esse si sanctus doctor pro re, loco, tempore, personis stylum mutavit. Nihilominus tamen plerique posteriorum criticorum pedibus in Erasmi sententiam discessere, singuli interim novam aliquam rationem adjicientes. Bellarminus autumat (*De Script. Eccl.*) Ambrosium de scribenda secunda Apologia cogitationem neutiquam fuisse suscepturum: ad hæc ab Auctore ejusdem posterioris Apologiæ *negari adulterium Davidis fuisse verum adulterium et allegorice interpretandum cense*ri, cum Ambrosius in priore Apologia illud peccatum agnoscat re ipsa fuisse admissum. Approbat omnia Bellarmini argumenta Possevinus (*Appar. sac.*) cum ea tamen exceptione, ut qui ita maluerit, existimet sanctum doctorem et vario stylo uti, et plures Davidis Apologias scribere potuisse, non secus ac eundem ipsum plures libros *de Interpellatione David* scripsisse comperit. Nicolaus Faber (*Epist. ad Front. Duc.*) præter superiores rationes, hunc librum ait non Ambrosii, sed Origeniani cujusdam esse, qui Scripturam ad allegorias transferens lavationem Bethsa-